

Geachte heer redacteur!

Marcellus Emants

Editie Nop Maas

bron

Marcellus Emants, *Geachte heer redacteur!* (ed. Nop Maas). Uitgeverij Vriendenlust, Nijmegen
1989

Zie voor verantwoording: http://www.dbnl.org/tekst/eman001geac01_01/colofon.php

© 2017 dbnl / Nop Maas

Ten geleide

Met dit deeltje - nummer 19 in de reeks - komt er een einde aan de *Vaderland-reeks*. Dat dit deeltje aan Marcellus Emants wordt gewijd, is daarom passend, omdat hij aan de wieg stond van de reeks. Herhaaldelijk werd (ook door mijzelf) meegedeeld, dat ter completering van de lijst van Emants' geschriften *Het Vaderland* doorgenomen zou moeten worden. Toen ik mij realiseerde, dat dit soort vrome wensen alleen maar in vervulling gaat, als je daar zelf actie in onderneemt en toen bovendien bleek dat *Het Vaderland* dankzij de microfilm verplaatsbaar en handelbaar geworden was, heb ik in de avonduren de hand aan de ploeg geslagen. De periode 1869-1923 werd mij jaargang voor jaargang door bemiddeling van Louis Uding van de Koninklijke Bibliotheek ter beschikking gesteld. Al die andere dingen die ik toen naast de Emantsiana tegenkwam, deden het idee van de *Vaderland-reeks* ontstaan.

Uiteindelijk is er maar een deel van al die interessante dingen in de reeks terecht gekomen. De rijke en belangrijke bronnen die kranten en weekbladen zijn voor de literatuurgeschiedenis raken niet zo snel uitgeput. De reeks stopt dan ook niet bij gebrek aan stof. De redacteur zal in de volgende jaren in plaats van de *Vaderland-reeks* een nieuw project starten: de *Spectator-cahiers*. Allerlei personen en onderwerpen uit de kring van het weekblad *De Nederlandsche Spectator* zullen in die reeks belicht worden aan de hand van beschouwingen, bibliografieën en bloemlezingen.

Ook bij de nieuwe reeks hoop ik te kunnen rekenen op de onwaardeerbare activiteiten van Frank Engering, de uitgever van Vriendenlust en Cadans. Zonder zijn inspanningen zou er van de *Vaderland-reeks* nooit sprake hebben kunnen zijn.

Nop Maas

Inleiding

Marcellus Emants was iemand die onafhankelijk zijn weg zocht in de literatuur en in het leven. Hij was bepaald niet het type van de meeloper.

Wie de lijst van zijn publikaties in *Het Vaderland* bekijkt, zal opvallen dat Emants in de loop van de tijd zo'n honderd ingezonden brieven aan deze courant gericht heeft. Als we zijn ingezonden brieven aan andere kranten en tijdschriften eveneens op zo'n honderdtal mogen schatten, dan betekent dit, dat Emants in zijn vijftigjarige schrijversleven gemiddeld ongeveer vier ingezonden brieven per jaar schreef. Dat wijst op een strijdbaar temperament.

Wie leest in de ingezonden brieven die door *Het Vaderland* gepubliceerd werden zal tevens bemerken, dat Emants een scherp analyticus en een vasthoudend debater was.

De kwesties die in de ingezonden brieven aan de orde komen, zijn zeer divers. Allereerst zijn er de zaken in verband met literatuur en toneel: protesten tegen censuur, pleidooien voor een behoorlijke toneelzaal in Den Haag, troebelen in het Nederlandsch Tooneelverbond, kwesties rond zijn werk (bijvoorbeeld het afvoeren van *Loevesteyn* van het programma van de Inhuldigingsfeesten van 1898). Maar ook andere, grote en kleine zaken komen aan de orde: van een klacht over briefkaarten tot het spiritisme, van de kolenrantsoenering tot de inkomstenbelasting, van de militaire nachtmuziek tot de vereenvoudigde spelling.

In dit deeltje zijn enkele langere beschouwingen opgenomen die Emants in *Het Vaderland* heeft doen plaats. Aan de orde komen zijn reactie op de impressionistische schilders in Parijs, het spiritisme, de vivisectie, Den Haag in vergelijking met Zürich en de twee taalkundige onderwerpen die hem na aan het hart gebakken zijn: de vereenvoudigde spelling en de bestrijding van bastaardwoorden.

De opgenomen stukken worden steeds ingeleid met een korte toelichting. De spelling is gehandhaafd, met name ook in een stuk als 's Gravenhage - Zürich', waarin Emants' vereenvoudigde spelling een duel aangaat met de De-Vries-en-Te-Winkel-spelling van de zetter. Andere evidente zetfouten zijn stilzwijgend verbeterd.

Achterin het deeltje zijn twee bibliografische lijsten opgenomen: een van de teksten van Emants die ik in *Het Vaderland* heb aangetroffen, een van de besprekingen die aan Emants' werk werden gewijd.

De kunst der toekomst

[In *Het Vaderland* van 11 april 1876 werd in een particuliere Franse correspondentie gemeld:

‘Ik dien u nog iets te zeggen van een gebeurtenis met betrekking tot de tentoonstelling. De schilder Manet, vermaard door zijn twee schilderijen: de vrouw met de zwarte kat en de goede Bock, had twee doeken ingezonden, waarvan één waschvrouwen voorstelde. Beiden werden door de jury afgewezen. Wat mij aangaat, ik keur deze beslissing goed, want Manet en vooral zijn leerlingen schilderen om het publiek te bespotten; zij geven geen kunst, maar slechts een parodie daarop; het is zelfs niet geestig.’

Emants reageert hierop met een ingezonden brief:]

Mijnheer de Redacteur.

In het nummer uwer courant van 11 April maakt uw Parijsche correspondent melding van een tweetal schilderijen van den heer Manet, die door de jury voor de tentoonstelling werden afgewezen. Behalve dat uw corrector door den naam Monet in Manet te veranderen een kleine onjuistheid in dit bericht heeft gebracht, is dit de waarheid, en niets dan de waarheid, maar daardoor nog niet de geheele waarheid.

Het kan voor kunstliefhebbers en kunstenaars misschien van belang zijn de zaak wat uitvoeriger mede te deelen, hoewel de personen, door uw correspondent Monet en zijn leerlingen genoemd, wat hun arbeid aangaat, geen twee regels druks waardig zijn.

Hun schilderijen en schetsen, ongeveer een ander thalfhonderd in getal, zijn op dit oogenblik vereenigd tot een kleine tentoonstelling, waarvoor de bezoeker een frank als toegangsprijs moet offeren. Wat eigenlijk de naam der dingen is die hier bijeenhangen, weet ik niet te zeggen; schilderstukken zijn 't voor 't meerendeel in 't geheel niet, wanneer men ten minste eenige kladden verf niet aanstonds tot een schilderstuk wil verheffen. Teekeningen zijn 't evenmin, want de sporen van juiste lijnen zijn er moeilijker in te ontdekken dan de kanalen, door de jeugd in 't Scheveningsche strand gegraven, wanneer er een flinke golf over heen is gespoeld. De perspectief....doch ik wil er terstond een staaltje van beschrijven:

Denk u een tafel met flesschen, borden en schotels bedekt, waaraan een heer en een dame zitten te eten, terwijl een knecht bezig is met dienen. De zwarte kleeding der drie personen, de gesloten gordijnen, het lugubere waas, dat over de geheele schilderij ligt uitgespreid, doet vermoeden, dat mijnheer en mevrouw aan een lijkmaal bezig zijn. Zij schijnen echter de treurige stemming te willen verdrijven, tenminste de karaf wijn, die op tafel staat, is van ontzagwekkende afmetingen. Ik schreef: staat, doch moet dit woord terugtrekken, daar de teekening der tafel zoo is ingericht, dat alles wat zich aan de rechterzijde bevindt, er noodwendig af moet glijden, terwijl vooraan een bord reeds lang aan het duikelen zou gegaan zijn, indien de lijst het niet had tegengehouden. Bovendien is de verkleining der voorwerpen zoodanig, dat een stevige wandelaar ongetwijfeld een drie minuten noodig zal hebben om het fond van 't vertrek te bereiken. Een mijnheer Caillebotte die in waarheid van kleur inderdaad verdienstelijke oogenblikken heeft, maar zijn talent aan de ongelukkigste voorstellingen wijdt, waaronder het afschrappen van een geverfden vloer hem 't meest schijnt te behagen - schijnt zooveel studie aan de Chineesche perspectieffleer besteed te hebben, dat alle voorwerpen en personen uit zijn schilderijen hals over kop op den beschouwer komen neervallen. Dit gebrek belet niet, dat een mijnheer, aan de piano gezeten, onder 't vallen voortgaat een heerlijke romance te zingen, indien hij ten minste niet gaapt (zie Lessings Laocoon).

De naam Degas behoort aan een artist, die werkelijk hier en daar, misschien bij vergissing, laat doorschemeren, dat bij talent bezit, maar wiens werken gerust voor den arbeid van een bewoner van Meerenberg kunnen doorgaan, indien zij niet opzettelijk met het doel geknoeid zijn om het publiek in verf te zeggen wat Multatuli in woorden deed: 'ik veracht u met groote innigheid', en om Victor Hugo's spreuk volkomen tot waarheid te maken: 'le beau c'est le laid.' Afzichtelijke waschvrouwen met bruine knoesten in plaats van handen, zwart omrande armen, waarin geen schijn van anatomie te vinden is, platte lichamen aangedrukt tegen vuile achtergronden, die muren moeten verbeelden, ziedaar zijn lievelingsonderwerp. Tusschen die achterbuurttooneelen hangt een aristocratischer tafereel, dat een bruine dame met bruine handen en bruin gewaad voorstelt, die op bruine kussens in een bruine kamer rust, inderdaad een hideus vrouwspersoon.

Zijn beste stuk is nog de foyer van een schouwburg waar het ballet zich oefent, maar ook daar ontbreekt ten eenemale alle schijn van perspectief en de lichamen zijn zoo plat en dun als papieren poppen. In het landschap geloof ik niet dat de slechtste decoraties van het vuilste theater, waar ook ter wereld, iets kunnen vertoonen, dat zweemt naar de viezige haringslaadjes, die hier worden opgedischt. Mijnheer Monet schildert vuurroode en hemelsblauwe schepen met hooggele masten, blauwgroene boomen, gele huizen en chromaatkleurig kroos op ultramarijn-water. Denkelijk had hij zich juist nieuwe verven aangeschaft, toen hem 't denkbeeld inviel van de schelste kleuren eenige kluiten op een doek neer te werpen en er een dame in te schilderen, die een morgen wandeling in den tuin zou heeten te maken. Wel moge 't haar oogen bekomen! Sisley - een ridder van den grijzen dag! - plakt eenige grauwe spinnewebben op een grauw fond neer en verkondigt, dat dit moois een wintergezicht is. Toch verradt dezelfde schilder in een ander stuk - een overstroming - dat hij beter kan en beter weet. Pissaro geeft een doek, waarop men eerst niets en na lang staren de schimmen van twee menschen en een paar boomen bemerkt, die in een nevel moeten wandelen. Renoir, een portretschilder, vermeit zich in de valsche kleurcontrasten, indigo-dames naast indigo-zonneblinden op indigo-muren, en rose verschieten, goudgelokte schoonen op sapgroene achtergronden zijn bij hem schering en inslag. Zijn beste portret nog is een oud man in hemelsblauwe jas op een bessensapkleurigen stoel, met groen haar tegen een peterseliekleurig fond. Lepic, in 't geheel niet een der slechtsten - dit verraden zijn weinige stukken, die niet voor l'avenir bestemd schijnen - vermaakt den toeschouwer met een voorstelling van de oneindigheid, ten minste dit is het eenige denkbeeld, dat achter zijn roode baken in het eentonig grauwe sap van hemel en water te zoeken is. Juffrouw Bertha Morissot eindelijk, stellig een geëmancipeerde dame - klontert er zoo lustig op los, dat 't vaak onmogelijk is te zeggen of deze of gene vuile vlek een mensch, een beest of een levenloos voorwerp moet aanduiden.

De uitstekendste namen dezer salon de refusé's heb ik u thans genoemd en u in zoo krachtig mogelijke termen de eigenaardigheden dezer werken geschetst. Geloof echter niet, dat er eenige overdrijving in mijn uitdrukkingen is geweest. Integendeel twijfel ik, of 't mogelijk is iemand in woorden een flauw denkbeeld van de afschuwelijkheid eener

kunst te geven, die hier met den naam van L'art de l'avenir bestempeld wordt.

Hoe pessimistisch men ook over de toekomst denken moge, indien niet alle bestaande verhoudingen omkeeren, indien de perspectief niet op haar kop gaat staan, indien de boomen niet met een blauw, groen of paarsch sop overgoten worden, indien onze nakomelingen niet à l'instar onzer voorvaderen de geheele natuur gaan verven en witten, dan is 't met zekerheid te voorspellen, dat deze dwaasheid nimmer den naam van kunst zal kunnen verdienen. 't Is òf een bedrog op groote schaal, een spotten met den smaak van 't publiek, òf een werk van krankzinnigen, want kinderen zelfs zouden een dergelijke onzinnigheid niet kunnen bedenken. Daar 't echter te Parijs alleen als een uitwas van de kunst beschouwd wordt en dus als een overdrijving in een betrekkelijk goede richting, heb ik 't niet ondienstig geoordeeld, op dit verschijnsel opmerkzaam te maken. Indien 't waar is, dat deze gewrochten slechts ontstaan zijn door een minachting van juiste teekening en door een onbegrensde vereering van plotselinge indrukken, die zonder eenige verstandscontrôle op 't doek worden gesmeten en terstond tot kunstwerk gestempeld, dan kan 't zijn nut hebben, voor een dergelijke ziekelijke overdrijving te waarschuwen. Als men door een rood glas ziet, schijnt de natuur rood, als men sterk op 't oog drukt, rukken alle lijnen uit haar verband, maar als men dergelijke impressies van de natuur getrouw op een doek neerkletst, worden 't daarom nog geen kunstwerken.

(22 april 1876)

Naar aanleiding van het ‘Taalfonds’ voor de Transvaal

[Om de Transvaalse Boeren te steunen tegen de Engelsen wordt in januari 1896 een ‘Taalfonds’ opgericht. Dit fonds wil het Nederlands behouden en bevorderen in de Boerenrepublieken door steun te verlenen aan kranten en door Nederlandse boeken te verspreiden. Emants brengt in zijn ingezonden stuk de initiatieven van Kollewijn c.s. om tot vereenvoudiging van de schrijftaal te komen op het tapijt. (Zie over Emants en de Kollewijnse spelling: Nop Maas, ‘Marcellus Emants en de vereenvoudigde spelling’, in: *Gramma* 5 (1981) 2 (april), p. 124-154)]

Een drietal maanden is 't geleden, dat de ‘Express’ van Bloemfontein schreef:

‘De fout, welke tot nog toe bijna zonder uitzondering begaan werd door voorstanders van het Hollands was, dat zij te veel praatten en te weinig deden; er was nog altijd te veel theorie en te weinig praktijk.’ Al doelen deze woorden op Zuid-Afrikaanse Hollanders, ze mogen ook wel ter harte worden genomen door de Hollanders in Europa. Wij stichten nu een taalfonds en hopen daarmee de Nederlandse taal in Afrika te steunen in zijn strijd tegen de Engelse. Dit is zeker meer dan praten; dit is handelen. Toch zal dit handelen weinig baten, indien wij niet tegelijkertijd op een andere wijze onze stamgenoten in de Transvaal, de Oranje-Vrijstaat en Kaapland tegemoet komen. Immers, welk nut kan een uitzenden van Nederlandse onderwijzers, journalisten, boeken opleveren, zoolang de kloof tusschen het Europeese en het Afrikaanse Hollands voortdurend grooter wordt? Voor alles moet men op middelen bedacht zijn om de beide taaltakken allengs weer zoodanig tot elkander te brengen, dat de Nederlander in Zuid-Afrika en de Transvaler aan de Zuiderzee met niet meer taalbezwaren te kampen hebben dan de Engelsen in Australië, Indië of Amerika. En nu gaat het niet aan te eisen, dat alle toenadering uitsluitend van de Afrikaanse zijde zal komen.

Toen te Pretoria een voorloopig comité, bestaande uit de heeren: C.K. Van Boeschoten, ds. Bosman, dr. Breijer, J.F.E. Celliers, dr. Engelenburg, N. Hofmeyr, dr. Mansvelt, ds. Postma, dr. Reijninck en J.S. Smit over een taalvereenvoudiging had beraadslaagd, kwamen deze heeren tot het besluit:

1o. dat er zooveel mogelijk rekening moest gehouden worden met de taalbeweging in Nederland,

2o. dat het wenselijk was een gezaghebbend Nederlands taalkundige uit te noodigen tot een wetenschappelijk bezoek aan Zuid-Afrika, alsmede een Zuid-Afrikaans taalkundige te zenden naar Nederland, ten einde over en weer voeling op taalgebied te doen ontstaan.

Daarover schreef de 'Patriot':

'Wat sal 'n geleerde Hollanse expert uit Holland ver ons kom vertel watter taal ons hiir moet he?'

'Ons sal blij wees as di voorstanders van 'n gemaakte tussentaal an werk wil gaan.'

'Laat di ander, as hulle dit nou werkelijk meen, en as hulle in hulle gemoed overtuig is, dat daar nog 'n kans is ver Hollans, laat hulle dan nou oek op 'n ferme wijze an werk gaan. Kan ons ni heelemaal saam werk ni, kan ons ni in een pad loop ni, dan kan ons elk sijn eie pad in diselfde rigting loop en makaar daarom later ontmoet.'

Men ziet: er bestaat wel een verlangen naar eenheid van taal voor Nederland en Zuid-Afrika: maar er bestaan ook groote bezwaren voor de Afrikaanders om voor het dagelijks gebruik over te nemen, wat zij noemen, Hoog-Hollands.

Nu is 't voorzeker niet van ons te verwachten, dat wij daarom het Afrikaanse Hollands zullen overnemen; maar wel kunnen wij iets doen om onze stamgenoten te gemoet te komen en, gelijk de 'Patriot' zeide: ons kan in diselfde rigting loop en makaar later ontmoet.

Ziehier wat dr. Engelenburg, hoofdredacteur van de 'Volksstem' mij dienaangaande schreef:

'In een land als Zuid-Afrika kan niet verwacht worden, dat de schooljeugd evenveel jaren besteedt aan het aanleeren van een dragelijke Nederlandse schrijftaal als in Nederland het geval is. Aan velen kost dit zes à acht jaren studie. Dat is in Zuid-Afrika, waar bovendien de Engelse taal een zware concurrent van de Hollandse blijft, eenvoudig ondoenlik. Wil men dus in Afrika de Hollandse taal boven water houden, dan moet men alle niet bepaald noodige spellings- en andere finessies van de geschreven taal over boord werpen. Dus niet alleen overtollige letters en conventionele spellingregels opgeven; maar ook de strenge doorvoering van geslachtsonderscheidingen doen ophouden. De wetenschappelijke uitvoering van deze

vereenvoudigingen laat ik over aan meer bevoegden; alleen wil ik er op wijzen, dat de heeren in Nederland toch vooral moeten bedenken welk belang er voor de Hollandse literatuur gelegen is in het behoud van Zuid-Afrika's Hollands-sprekende bevolking. Wacht men in Nederland te lang met een vereenvoudiging van de schrijftaal, dan zijn, wat Zuid-Afrika betreft, twee dingen mogelijk:

òf wij beginnen op onze eigen gelegenheid de schrijftaal te vereenvoudigen
 òf we doen 't niet en geven aan de Engelse taal een gemakkelijke kans de Hollandse te verdringen.

Beide gevallen zouden niet in het belang van de Nederlandse letterkunde zijn. Laat men dus in 's hemelsnaam in Holland de oude de-Vries-en-te-Winkel-cultus ten minste wijzigen en het doen van concessie's aan de Kollwijn-groep niet met hoonend gebaar afwijzen.' Duidelijk blijkt hieruit, wat wij tans te doen hebben, indien 't ons ernst is met het aanhouden van de banden, welke Zuid-Afrika en Nederland met elkander verbinden. Geld-bijeenbrengen voor een taalfonds is ongetwijfeld goed; maar al dit geld zal niets uitrichten, zolang wij onze taal door doelmatige hervormingen niet beter onder het bereik brengen van de Hollands sprekende Afrikaanders. Dat zulke hervormingen er in de beginne wat vreemd uitzien is een argument, dat niet mag aangevoerd worden tegenover de groote belangen, die op het spel staan.

Ten slotte zij hier nog eenmaal de Bloemfonteinse 'Express' aangehaald, die schreef:

'Toen de Afrikaner natie tot zelfbewustzijn kwam, vond zij feitelijk twee talen, die om de beurt er aanspraak op maakten haar eigen moedertaal te zijn. Geleerde mensen drongen haar het zuivere echte Hollands van Holland op; maar zij zelf sprak haar eigen geliefde en door anderen zoozeer verachte tongval... plat Afrikaans. Het zuivere Hollands is tot van daag toe letterlik een vreemde taal in Zuid-Afrika, die door eenige weinigen min of meer korrek geschreven, maar door niemand gesproken wordt. Die tweede moeder en de dochtertaal hebben een ongelijke strijd met het Engels te voeren gehad en het is geen wonder, dat de kansen op succes soms twijfelachtig begonnen te schijnen. Immers, terwijl de Afrikaner bedeesd was hoog-Hollands te schrijven, omdat hij, die taal niet genoegzaam kende en het niet durfde wagen

Afrikaans te schrijven, uit vrees, dat hij door zijn eigen mensen uitgelachen zou worden, heeft het onverdeelde Engels de kans waargenomen om veld te veroveren.

De voormannen van de nieuwe taalbeweging hebben een groot werk op zich genomen, want het spreekt wel van zelf, dat er nog veel water in de zee zal lopen, voordat de Hollandse schrijftaal nader tot de Afrikaanse spreektaal is gebracht en voordat de alzo gevonden middelweg algemeen erkend en gevolgd zal worden. Het doel is echter zoo verheven, dat wij diegenen, die er naar streven niet anders dan het beste kunnen toewensen.'

Willen wij - Nederlanders - met ons taalfonds dus iets bereiken, dan zullen wij wel doen met op deze woorden te letten en er allereerst naar te handelen voor onze taal in Europa.

[In overeenstemming met des schrijvers bedoeling behielden wij de eigenaardige spelling van het bovenstaande, zonder ons daarvoor partij te stellen overigens. Red.]

(24 januari 1896)

Taalverkrachting, taalverwaarlozing, taalanarchie enz.

[Op 6 november 1900 antwoordde Emants op een ingezonden brief van ene H. die hem van taalverkrachting beschuldigde, omdat hij de vereenvoudigde spelling gebruikte. Emants reageert met een lange, principiële beschouwing (die overigens zelf ook weer diverse reacties uitlokt).]

De schrijfwijz van de Vereniging tot vereenvoudiging van de schrijftaal wordt in de laatste tijd weer van verschillende zijden aangevallen. Dat is gelukkig. Niet alleen omdat deze aanvallen aan de Vereniging weer enige leden hebben bezorgd, maar ook en voornamelijk omdat de voorstanders van de vereenvoudigde schrijfwijz daardoor in de gelegenheid worden gesteld weer eens afwerend op te treden. Evenwel... men kan niet aanhoudend met dezelfde argumenten voor den dag komen. De vereenvoudigers mogen nu eindelijk aannemen dat het publiek weet wat ze beogen en dat de bestrijders van hun streven kennis hebben genomen van 't geen door dr. R.A. Kolléwijn en zijn medestanders over spelling en verbuiging is beschreven en gezegd. Tonen nieuwe aanvallers nog altijd onkunde aangaande 't geen ze bekampen, dan wordt het tijd tegenover dergelijke vechtersbazen schouderophalend het stilzwijgen te bewaren.

Het is dan ook mijn voornemen niet hier nog eens op te rakelen wat de Vereniging tot vereenvoudiging van de schrijftaal eigenlijk wil en hoe ze dit verdedigt. Slechts tegen een paar heersende opvattingen wens ik op te komen en wel in de eerste plaats tegen de mening, dat de Vereniging de Nederlandse taal zou willen verkrachten of minstens verwaarlozen. Wie deze mening neerschrijven komen daarbij met een belangstelling in de 'rechten' van de 'schone' Nederlandse taal aan, waarvan men in de gesprekken van het dagelijks leven al heel weinig kan bespeuren. Immers, als men buigingsuitgangen en geslachtsonderscheidingen van geslachtloze dingen zo schoon vindt, waarom laat men ze dan in het spreken niet horen. Maar dit staaltje van huichelarij daargelaten, vraag ik hoe men er toe komt van taalverkrachting enz. te spreken tegenover een Vereniging, die zich met *de* taal als zodanig niet bezig houdt. Want *de* taal, dat is de gesproken taal en de schrijftaal is niets dan de afbeelding daarvan in

klanktekens. Wilden de vereenvoudigers dus *de* taal verkrachten of veranderen, dan moesten zij de gesproken taal aantasten, bijv. door pogingen om op de scholen het woord u door gij of gij door u te vervangen te krijgen, of door de Nederlandse moeders uit te nodigen hun kleintjes te gewennen aan het gebruik van schoon in de plaats van mooi of van oude in stede van ouwe! Aan zulke dingen denken de vereenvoudigers niet. Ze houden zich met de taal, dat is met de gesproken taal, niet bezig; ze laten dit aan anderen over; ze bemoeien zich uitsluitend met de schrijftaal, dat is met de afbeelding van de taal.

En wat verlangen ze nu van die afbeelding? Eenvoudig dat die zoo juist mogelijk zal zijn.

Neen, roept een bestrijder uit, die wèl weet wat hij bekampt; dat is niet waar. Als de vereenvoudigers dit werkelijk wensten, dan moesten ze voorstanders zijn van een zuiver fonetische spelling en dat zijn ze niet. Op dit verwijt kom ik terug.

Zij, die zich warm maken voor taalregels en taalwetten en dan verontwaardigd uitroepen, dat de vereenvoudigers de taalanarchie in de hand werken, lijden meestal aan een volkomen onjuiste opvatting van de woorden, regels en wetten in zake de taal. Ze menen, dat er een autoriteit bestaat, die willekeurig - maar tot ons aller nut, dat willen we aannemen - een soort poliesieverordening heeft vastgesteld betreffende spelling, buigingsuitgangen, geslachten enz., waaraan ieder die schrijft verplicht is zich te onderwerpen, op poene van gebrandmerkt te worden als onbeschaafd mens.

Bestond er werkelijk zulk een autoriteit, dan zou men gauw gewaar worden, dat zich weinig mensen aan die regels en wetten zouden storen. Maar in plaats van voorschriften *aan* de taal *gegeven*, zijn taalregels en taalwetten voorschriften *uit* de taal *geput*. Ze worden niet toegepast, omdat ze voorgeschreven zijn; maar ze worden voorgeschreven, omdat ze toegepast zijn.

De taal is een levend iets, dat zich voortdurend vervormt. Of deze vervorming achter- of vóóruitgang is, of taalgeleerden er al dan niet invloed oefenen of kunnen oefenen... dit alles doet voor het oogenblik hier niets ter zake. We hebben alleen rekening te houden met het feit, dat de taal gaandeweg verandert. Maar als nu die taal zelf verandert, moet de afbeelding van die taal dan niet veranderen? Mag een vriend

van zestig jaar u zijn portret als twintigjarige jongeling geven en dan zeggen: dat ben ik?

Me dunkt, dat dit vrij dwaas zou wezen en daarom is 't ook dwaas dat men zich in zake de schrijftaal zo dik maakt voor het behoud van allerlei letters, die de gesproken taal, dat is de taal, niet meer horen laat. En die dwaasheid komt het duidelijkst uit in het verwijt van onbeschaafdheid te bevorderen, dat tegen de vereenvoudigers zo dikwijls wordt ingebracht. Alsof 't onbeschaafd zou zijn te *schrijven*: 'van de muur' en 'hedendaagse', terwijl toch niemand 't onbeschaafd vindt te *zeggen* 'van de muur' en 'hedendaagse'!

Wie onze taal, dat is onze spreektaal, onbeschaafd vindt, die moet zich tot de schoolmeesters en de moeders wenden, maar de Vereniging met rust laten, want deze bemoeit zich met de spreektaal... niet.

De Vereniging streeft alleen naar een juistere afbeelding van de spreektaal en op de vraag: welke taal moet men als de taal, als de gesproken taal aanmerken, antwoorden de vereenvoudigers presies als hun bestrijders de beschaafde taal, de spreektaal van de beschaafde Nederlanders.

Maar... en nu kom ik terug op bovengenoemd verwijt... als de vereenvoudigers een zuiver fonetische spelling begeerden zouden ze heel wat meer moeten wijzigen dan ze werkelijk doen. Dit is zeer juist en omdat het zo juist is begeren de vereenvoudigers deze fonetische spelling dan ook... niet. Wie in de schrijftaal een zuivere afbeelding van al de verschillende klanken verlangt kan er onmogelijk in berusten dat de twee klanken van 'eer' en 'been' met dezelfde twee ee's worden aangeduid. De z in 'zee' klinkt ook anders dan de z in 'zestig' en de o in 'dom' is niet dezelfde als de o in 'pot'. Begeert men een fonetische spelling, dan moet men beginnen met een groot aantal nieuwe lettertekens te verzinnen; maar die lettertekens zouden weinig of geen kans hebben vooreerst algemeen te worden aangenomen. Dit belet echter niet dat men er naar streven kan de geschreven taal allengs meer tot de gesproken taal te doen naderen, met andere woorden, dat men zijn best kan doen om de afbeelding beter op het afgebeelde te doen lijken dan in de laatste tijd het geval is geweest. Dat men hierbij voorzichtig te werk moet gaan om het schrijvend publiek, gehecht aan z'n sleur, niet al te erg te ontstemmen, blijkt genoegzaam uit de aanvallen die de vereenvoudigers reeds voor hun bescheiden pogingen hebben te

doorstaan. En dat men wel beschouwd altijd aan het veranderen zal moeten blijven blijkt eveneens uit hetgeen boven over de natuurlijke ontwikkeling van een taal is gezegd.

Taalregels en taalwetten zijn dan ook niet anders dan een kodiefiekasie van 't geen tijdelijk vrij algemeen door het beschaafde deel van de nasie als gebruikelijk wordt aangenomen. Altijd zal men naast dit gemiddelde twee uitersten ontwaren, waarvan het ene naar het verleden gekeerd het afstervende oude en het andere, naar de toekomst gewend, het groeiende nieuwe bevat. Wie *de* taal, *de* gesproken taal willen hervormen hebben zich met dat groeiende nieuwe te bemoeien; wie de schrijftaal aan zijn doel trachten te doen beantwoorden houden zich met het gemiddelde bezig.

Nu nog een vraag aan hen, die zo vurig ijveren voor wetten en regels, voor onze verbuigingen en onze geslachten.

Door hun bestrijding van de vereenvoudigers reiken zij in stilte een getuigschrift van goed gedrag uit aan de schrijvers, die zich houden aan De Vries en Te Winkel. Hebben zij echter wel eens de moeite genomen om na te gaan of die schrijvers dit getuigschrift verdienen; met andere woorden, of er in den aard schrijvers bestaan, die stipt de regels van De Vries en Te Winkel eerbiedigen? Ik geloof van niet, want dan zouden zij hebben opgemerkt dat het er met die eerbiediging al heel treurig uitziet.

Mevrouw de baronesse Van Hogendorp-De Geer, die in Neerlandia op heftige toon voor een offiesiële spelling opkomt en daarmee kennelijk de spelling van De Vries en Te Winkel bedoelt, schrijft toch zelf 'anderzints' en 'praktijk' terwijl De Vries en Te Winkel geven 'anderszins' en 'practijk'.

Ik sla een paar boeken op, die toevallig voor me liggen. Het eerste bevat: De stille kracht, van L. Couperus. Couperus is geen vereenvoudiger en toch vind ik bij hem: rezident, duizende, der millioenen tijd, illuzie, goten, filosofie, kwaliteiten, in de poot, te samen, verlichte de waterplas.

Volgens De Vries en Te Winkel behoorde hij te schrijven: resident, duizenden, des millioenen tijds, illusie, goten, philosophie, qualiteiten, in den poot, te zamen, verlichtte den waterplas.

Uit het verloren kind van dr. Jan Ten Brink - op de Nederlandse kongressen een ijveraar voor De Vries en Te Winkel - haal ik bij het eerste opslaan en doorbladeren het volgende te voorschijn:

Suze droeg een zomerkleedjen, meisjens, contrast, had men zoodanig jonkman gevraagd, thands, andwoorden, den gantschen nacht, eigenlijk, equipaadje, harmoniesch, champanje, ciert.

Volgens De Vries en Te Winkel moest dit zijn: zomerkleedje, meisjes, contrast, zoodanig, thans, antwoorden, ganschen, eigenlijk, equipage, harmonisch, champagne, siert.

Fr. Netscher, een vijand van de vereenvoudigers, schrijft in de laatste Gids: van een hotsende wagen, vadzig, die naar pijprechte schoorsteen opstak, met den eersten tram, scheerende zwaaien, op den kadans, van den witgekalkten hal, in de boezeroen, in den ton.

De Vries en Te Winkel verlangen:

hotsenden wagen, vadsig, pijprechten schoorsteen, met de eerste tram, scherende, op de cadans, van de witgekalkte hal, in het boezeroen, in de ton.

Het komt niet in me op deze auteurs hun fouten - naar de maatstaf, waarmee zijzelf gemeten willen worden, zijn dit fouten - euvel te duiden, maar waarom worden de vereenvoudigers anarchisten, taalverkrachters enz. genoemd en deze heren niet. Met welk recht trekken schrijvers en schrijfsters zich het harnas aan voor regels en wetten, die zij zelf niet eerbiedigen?

En ten slotte: wat praat men toch van een offiesiële spelling of schrijfwijz!

Waarschijnlijk wordt daarmee bedoeld die van De Vries en Te Winkel, maar dan ziet men toch over het hoofd dat deze offiesiële schrijfwijz niet aangenomen is op het randschrift van onze nieuwe guldens, dat ons Burgerlik Wetboek op z'n Siegenbeek's is gespeld, dat in de mienuten van onze rechterlike collegiën en openbare ambtenaren de grootste onzekerheid heerst, dat in Fruins Nederlandse Wetboeken (1898) een wet voorkomt op de regterlijke organisatie en ook gehandeld wordt over de samenstelling der rechterlijke colleges, dat in het Wetboek van Strafrecht De Vries en Te Winkel heersen, terwijl in de latere wijziging van het Wetboek van Strafvordering weer Siegenbeek is gevolgd.

Er bestaat geen offiesiële spelling en dat is maar goed ook, daar wèl de een of andere schrijfwijz voor een poos vrij algemeen kan worden aangenomen, maar tegelijkertijd de gelegenheid open moet blijven om veranderingen aan te brengen naar de gewijzigde behoeften.

Ik herinner me levendig de tijd dat De Vries en Te Winkel in de plaats kwamen van Siegenbeek. Toen was de verontwaardiging over het veranderen van ‘kagchel’ in ‘kachel’ niet minder groot dan tans de verbolgenheid is over het schrijven van ‘vis’ in de plaats van ‘visch’. Wilde men nu ‘kachel’ weer terug brengen tot ‘kagchel’ dan zouden ongetwijfeld de ijveraars van vroeger weer bestrijden wat zij voorheen hebben verdedigd. Wat ze verlangden en nog verlangen is eenvoudig het behoud van de sleur en anders niets.

De vereenvoudigers streven slechts naar een paar kleine wijzigingen. Dat zij daarbij niet volkomen konsekwent te werk kunnen gaan weten ze evengoed als hun aanvallers, maar ze achten dit geen reden om ten minste niet enige verbetering in de bestaande toestand te brengen. Is eenmaal die kleine verbetering gemeen goed geworden dan zal 't noodzakelijk blijken allengs verder te gaan en ook de Kollewijnse schrijfwijz als een overwonnen standpunt te beschouwen.

Laat hij, die in deze voor stilstand en behoud wil pleiten eens beginnen met een of ander opstel van een Nederlandse schrijver, die beweert zich nog aan De Vries en Te Winkel te houden,⁽¹⁾ hardop zó voor te lezen, dat hij alle letters, alle buigingsuitgangen, alle geslachtsaanduidingen in lidwoorden en bijvoegelijke naamwoorden werkelijk uitspreekt. Waarschijnlijk roept hij dan al heel gauw uit: zó moet je niet lezen, maar als je zo niet spreekt en zo niet lezen moet, waarom moet je dan wel zo schrijven?

(20 november 1900)

Eindnoten:

- (1) Bijv. bovengenoemd stuk van mevr. de baronesse Van Hogendorp-De Geer.

Een Society for Psychological research in Nederland.

[Met name tijdens de ziekte van zijn echtgenote kwam Emants in aanraking met allerlei paranormale verschijnselen. Na haar dood zette Emants zijn onderzoeken voort. Een overtuigd aanhanger van de ‘geestenhypothese’ is hij niet geworden.

Frederik van Eeden zal niet ingaan op de suggestie aan het slot van Emants' artikel.]

In de loop van een lang uitgesponnen polemieek schreef de hoofdredakteur van een groot Haags blad eens:

‘Men gevoelt zich soms geneigd de pen er bij neer te leggen en zich te troosten met de troosteloze gedachte, dat polemieek één aanhoudend misverstand is.’

Die redakteur heeft de pen er nog niet bij neergelegd. Hij schijnt dus ten slotte de polemieek niet te houden voor één aanhoudend misverstand; maar dat de meeste polemieken bemoeilikt en verduisterd worden door tal van misverstanden... wie zal 't loochenen? En deze misverstanden zouden niet eens zo heel veel last veroorzaken, als ze maar niet in het leven werden geroepen en gehouden door bewuste en onbewuste kwade trouw.

Onbewuste kwade trouw... misschien komen menigeen die woorden door hun innerlike tegenspraak onverenigbaar voor en lijkt de ganse uitdrukking dus onzinnig. Toch bestaat er wel degelijk onbewuste kwade trouw.

Zeg eens aan X: ik heb een appelboom in mijn tuin, maar door een eigenaardige bemesting van mijn grond gepaard aan een biezondere behandeling van die boom, is 't mij gelukt er in plaats van appelen een gans nieuwe vrucht aan te laten groeien. Iedereen kan bij mij de boom en vruchten komen zien. Mijn buurman echter, *die weigert te komen kijken*, beweert op grond van mijn verzekering, dat ik een ezel en een leugenaar ben. Wat zeg jij nu wel van die buurman.

Tien tegen één, dat X antwoorden zal: die buurman oordeelt zonder kennis van zaken en is dus zelf dom of hij is... te kwader trouw.

Zeg ook eens aan Z: ik heb een hond gekocht van A en die hond kent een alleraardigst kunststukje, dat hij dus hoogstwaarschijnlijk van A geleerd heeft, daar hij vóór mij geen andere meester dan A heeft gehad

en ik zelf aan honden geen kunstjes leer. Nu beweert B, dat ik lieg en knoei, want, zegt hij, ik heb je altijd gezegd: *A is idioot en dus* kan jou hond van A geen kunstjes hebben geleerd. Wat vin je nu wel van die B? Tien tegen één, dat Z antwoorden zal: B schijnt te menen, dat hij alwetend is, wat niet voor zijn verstand getuigt of wel hij is... te kwader trouw.

En ga nu vervolgens eens na hoe dikwels X zelf zaken beoordeelt, waar van hij geen kennis heeft en hoe vaak Z zelf beweert, dat iets onmogelijk is, alleen omdat het strijdt tegen zijn mening aangaande mogelijkheden en onmogelijkheden.

In zulke gevallen zijn X en Z onbewust te kwader trouw.

Een gesprek over het spiritisme begint doorgaans met de vraag: geloof je er aan; soms ook met de vraag: hecht je er aan.

Onder spiritisme verstaat men dan stilzwijgend de leer, dat de mens of iets van de mens na zijn dood voortbestaat en zelfs in staat is zich dan aan levende mensen kenbaar te maken.

Nu is 't duidelijk, dat als de mens na zijn dood werkelijk voortbestaat, het er niets toe doet, of meneer P of juffrouw Q of mevrouw R dit al dan niet gelooft en nog veel minder of genoemde personen er al dan niet aan hechten. Verstandig denkend en sprekend zouden die mensen dus niet moeten vragen: geloof je er aan of hecht je er aan; maar acht je de zaak al dan niet bewezen, al dan niet waarschijnlijk.

Die vragen verneemt men echter zo goed als nooit.

Er wordt geloofd en aangenomen, en er wordt niet-geloofd en verworpen. Er wordt geloofd door mensen, die wel over het spiritisme hebben gelezen, die proefondervindelijk wél aan het spiritisme hebben gedaan: maar er wordt ook geloofd door mensen, die *niet* over het spiritisme hebben gelezen en proefondervindelijk *niet* aan het spiritisme hebben gedaan. Eveneens wordt er niet-geloofd door mensen, die niets hebben gelezen, niets hebben gezien en wordt er ook niet-geloofd door mensen, die wél hebben gelezen, wél hebben gezien.

Dat nu mensen, die niets over een zaak hebben gelezen en niets er van hebben gezien, ja, die zelfs verklaren er niets over te *willen* lezen er niets van te *willen* zien... dat zulke mensen zeggen: ik heb in deze noch een geloof, noch een ongeloof; ik weet er eenvoudig niets van, ik wil er ook niets van weten... we kunnen hun van die houding onmogelijk een

grief maken, al zouden we misschien wensen, dat zij belangstelling toonden en zich een oordeel trachtten te vormen.

Dat mensen, die er wèl over hebben gelezen, er wèl verschijnselen van hebben gezien, het onderling niet eens zijn en, over een verklarende hypothese in twee of meer kampen verdeeld, elkander heftig met feiten, inductie's en deductie's bestrijden... we kunnen 't slechts natuurlijk en begrijpelijk vinden, daar één zelfde argument voor twee mensen niet dezelfde kracht, één zelfde feit voor twee mensen niet dezelfde betekenis bezit en zelfs het meest objectief redenerende verstand niet ontkomt aan de invloed van neigingen, die 't onmerkbaar wringen in de een of andere richting. Noch in het geloven of niet geloven, er van weten of niet weten alleen schuilt de onbewuste kwade trouw.

Maar wat te zeggen van mensen, die zich op eens volkomen overtuigd verklaren en nu alle bezwaren tegen de aangenomen leer òf kortweg, zonder enig onderzoek waardeloos noemen, òf zó ver op zij schuiven, dat ze veinzen kunnen ze in 't geheel niet te zien?

En wat ook te zeggen van mensen, die verklaren: ik weet er niets van, ik *wil* er ook niets van weten, want... alles *moet* bedrog zijn, omdat het anders in botsing zou komen met een overtuiging, die nu eenmaal bij mij vaststaat?

Dachten zulke mensen logies en onbevooroordeeld door, ze zouden ongetwijfeld hun kwade trouw in deze moeten inzien; maar, verblind door hun nieuwe of door hun oude overtuiging, zijn ze tijdelijk tot geen logies, onbevooroordeeld doordenken in staat en moet ten hunnen opzichte dus ongetwijfeld van onbewuste kwade trouw worden gesproken.

Een Fransman heeft eens gezegd: l'homme ne veut pas être étonné. Dit geldt zekerlik voor hen, die bekrompen genoeg zijn te verklaren: ik heb nu eenmaal een overtuiging en ik noem alles wat die overtuiging aan het wankelen zou kunnen brengen, bij voorbaat en zonder enig onderzoek... onwaarheid, bedrog. Van hen evenwel, die aanstonds bereid zijn een nieuwe leer te omhelzen, alleen, omdat deze nieuw is en tot zekere hoogte met hun neigingen harmonieert, is het omgekeerde waar: zij willen juist wèl verwonderd zijn.

Hoe is 't echter mogelijk, dat zo weinig mensen bij machte zijn zich op het standpunt te plaatsen, van waar ze moeten inzien, dat elke

menselijke levensbeschouwing (en elke andere overtuiging) op zwakke gronden berust en dat het zaak is alle feiten, die deze levensbeschouwing dreigen omver te werpen en elke nieuwe leer, die zich uit de nieuwe feiten schijnt te ontwikkelen, ernstig en onbevooroordeeld te onderzoeken?

Het 'e pur si muove' is mooi voor zover het steunt op geduldige waarneming, logiese beredenering en op een daarop-rustende overtuiging. Het 'e pur si muove' wordt domme koppigheid, zoodra het zich alleen beroepen kan op blinde ontkenning of blinde aanvaarding van 'tgeen men niet onderzocht, slecht waargenomen en in 't geheel niet overdacht heeft.

't Is waar, dat deze opvatting weer meer waarde aan de menselijke rede toekent dan tegenwoordig te doen gebruikelijk is; maar zij, die beweerd hebben, dat de rede toch altijd begint met iets te... geloven, verzuimden er bij op te merken, dat alle geloof altijd aangenomen of verworpen wordt door de... rede.

Wat het spiritisme aangaat, ware 't zeer te wensen, dat zowel de gelovigen als de ongelovigen eens konden en wilden inzien hoeveel kwaad zij aan hun eigen zaken doen door een nauwkeurige kennismeming en een wetenschappelijk onderzoek voor overbodig te verklaren, hetzij omdat men deze feiten voor verklaard, hetzij, omdat men ze voor bedrog verkiest uit te maken.

Niets kan bedrog beter in de hand werken, dan het uitblijven van een onderzoek door onbevooroordeelde en bevoegde denkers; niets kan aan een gegeven verklaring beter twijfel wekken dan het blinde geloof, dat eenvoudig op zij schuift wat tot krities denken aansporen moet.

De kwade trouw is evenwel aan beide zijden nog zó verbazend groot, dat men bij het waarnemen er van zich maar al te vaak gedrongen voelt het woordje 'onbewust' er niet aan toe te voegen.⁽¹⁾

Het valt niet te ontkennen, dat de leer van een voortbestaan na de dood en van een ingrijpen door geesten in het aardse leven tal van vragen doet oprijzen, die de aanhangers der geestenhypothese voorloopig slechts beantwoorden kunnen met vage frases of volkomen ongestaafde beweringen. Maar het valt evenmin te loochenen, dat de tegenstanders der geestenleer òf hun toevlucht dienen te nemen tot een buitensporig vergroten van de macht en de kracht toegekend aan het subconsciente en de telepathie om zelfs dan nog niet in staat te blijken alle spiritistische

verschijnselen te verklaren, òf terugtrekken moeten binnen hun vesting van bekrompenheid en gewilde blindheid, waarin ze beweren: wat achter de muren ligt wil ik niet erkennen, en verklaar ik dus eenvoudig voor bedrog en inbeelding.

Tallose malen is 't uitgemaakt, dat het bekende medium Home nooit van bedrog overtuigd is kunnen worden; toch houden de anti-spiritisten vol, dat Home een bedrieger was en dat zijn bedrog bewezen werd. Tallose malen heeft professor Crookes, die de geest van Katie King fotografeerde, de bewering tegengesproken, dat hij zijn uitgesproken overtuiging aangaande de werkelijkheid der spiritistische verschijnselen zou hebben herroepen; toch kan men van anti-spiritistische zijde telkens en telkens weer vernemen, dat professor William Crookes indertijd beet werd genomen en tans dit zelf heeft ingezien en erkend.

Evenals men aan de ene zijde de geestenleer niet aanneemt, omdat men moet, maar omdat men wil, zo verwerpt men die leer van de andere kant, ook omdat men wil en niet omdat men moet.

Hoe weinigen zijn in staat zich tegenover een nieuwe leer te stellen als een gevoelig wit blad papier, waarop de feiten zich zelf moeten afbeelden, wier onderlinge vergelijking, aandachtige beschouwing en overdenking allengs en nagenoeg ook van zelf de juiste verklaring zal doen vinden.

Emesto Bozzano geeft in zijn uitstekend werk *Ipotesi spiritica e teoriche scientifiche* een voorbeeld van onbewuste kwade trouw, dat te merkwaardig is om 't hier niet even te vermelden. In een zitting met Eusapia Paladino als medium in Februarie 1902 gehouden was een geleerde tegenwoordig, die er geen oogenblik aan twijfelde, dat al wat hij ging zien of horen bedrog en niets dan bedrog zou wezen. Toen zich nu merkwaardige verschijnselen voordeden, vroeg men aan die geleerde wat hij daar nu wel van zei.

‘Wel’ was het antwoord ‘als de heren weten willen wat ik denk, dan moet ik zeggen, dat het mij voor het oogenblik niet gelukt is te raden welke middelen het medium aanwendt om dit alles te weeg te brengen’. Bewijst dit antwoord reeds welk een noodlottige uitwerking vooringenomenheid op het logies denken kan hebben, Eusapia's daarop volgende opmerking toont ten duidelijkste aan, dat zulk een vooringenomenheid niet alleen het denken van de geleerde

verduisterde, maar bovendien het onderzoek ten zeerste schaadde. Want ten prooi aan de hevigste opwinding verklaarde zij:

‘Als u altijd aan bedrog denkt en niets anders ontdekken wil dan bedrog, dan zal u nog eindigen met mij tegen mijn wil te dwingen tot zulk een bedrog en vervolgens zal u me dan beschuldigen bedrogen te hebben’. Had de geleerde meneer ook maar één ogenblik onbevooroordeeld de mogelijkheid aangenomen, dat spiritistische verschijnselen kunnen ontstaan door een suggestie (van levenden en misschien ook van doden) op het medium uitgeoefend, dan had hij van te voren kunnen bedenken, dat het hier als overal zijn plicht was ter wille van een grondig onderzoek geen verklaring gereed te hebben eer hij nog iets had gezien of gehoord.

Op te komen tegen al de dwaze praatjes ('t is goddeloos, 't is gevaarlijk, je wordt er krankzinnig van enz.;) waarmede sommige mensen - die noch geloven, noch ontkennen - uit domme vrees of dito gemakzucht eenvoudig van alle onderzoek willen afhouden, zou in 't algemeen nutteloze woordverspilling zijn. Voor hen echter, die echter vragen: wat heeft dat spiritisme nu voor nut, zij hier nog even opgemerkt, dat zonder de prikkel van het spiritisme de studie van het subconsciente in de mens waarschijnlijk nooit tot de uiterst belangrijke uitkomsten geleid zou hebben, die deze studie nu reeds voor de psychologie heeft gehad. Welk nut een ontdekking of waarneming hebben kan, is geen mens in staat van te voren te beoordelen. Wie weet wat de telepathie nog oplevert, die zich al aardig op de voorgrond begint te dringen. Gelukkig zijn er in andere landen denkers te vinden geweest, die, zich heenzettende over de schijnbaar verstandige belachelikmaking door hen, die niet weten, omdat zij niet weten *willen*, en zich eveneens heenzettende over de hun-eigen-zaak-bespottelijk-makende overdrijving door de gelovigen, die niet twijfelen, ook omdat zij niet twijfelen *willen*, het zoogenaamd occulte tot een onderwerp van ernstig onderzoek hebben gemaakt.

Wie begeert te vernemen hoe wetenschappelijk-denkende, logies-redenerende mensen een dergelijk onderzoek beginnen en volbrengen, leze de Proceedings der Society for psychical research.

Blijkt daar uit, dat de geleerde leden van dit genootschap het onderling al eens zijn, zodat wij hun uitkomsten maar hebben over te nemen?

Volstrekt niet!

Als professor J.H. Hyslop na zijn onderzoekingen met mrs. Piper tot de slotsom komt, dat alleen de geestenleer als hypothese hem lijkt te beantwoorden aan de dubbele eis van alle verschijnselen te kunnen verklaren en voldoende gesteund te worden door bewijzende feiten dan staan daar tegenover Frank Podmore en Hereward Carrington, die, hulde brengend aan genoemde onderzoekingen, toch tot andere uitkomsten menen te moeten komen.

Doch nu vergelijk men eens hetgeen door deze wetenschappelijk-denkende, logies en met-kennis-van-zaken-redenerende mannen vóór en tegen de zaak in het midden is gebracht met de bevooroordeelde beuzelpraat dagelijks door gelovigen zowel als ongelovigen uit het publiek over het spiritisme ten beste gegeven. Gemakkelijk zal men dan de dwaasheid leren inzien van het nog-maar-altijd-door-blindelings-toeschrijven van alle spiritistische verschijnselen aan bedrog en de grote waarschijnlijkheid leren beseffen van de geestenleer zelfs in de ogen van hen, die deze leer nog steeds menen te moeten bestrijden.

En waar nu Hereward Carrington, die geesten-hypothese bekampend, zegt: ongetwijfeld dekt deze leer al de feiten en is ze een hypothese, die we misschien genoodzaakt zullen worden aan te nemen, waar Frank Podmore moet toegeven, dat telepathie (de toevlucht van alle wetenschappelijke bestrijders van de geesten-hypothese) het voortleven na den dood wel niet bewijst maar toch zeer krachtig suggereert, daar wordt het, dunkt mij, tijd, dat wij in Nederland eindelijk ook eens een vereniging van onbevooroordeelde mannen krijgen om al wat occult lijkt te onderzoeken en de uitkomsten van hun onderzoek bekend te maken.

Daardoor zal wel geen einde gemaakt worden aan de domme - zij 't onbewuste - kwade trouw, waarmede dit onderwerp heden ten dage in ons land (en ook elders) nog door de meeste mensen wordt bejegend; maar er zal ten minste een tegenwicht worden gevormd en de ernstig belangstellenden zullen te weten komen, waar zij deugdelijk materiaal kunnen vinden om hun overtuiging op te bouwen.

Dr. F. Van Eeden zou de man kunnen zijn om zulk een vereniging op te richten, maar zou hij willen?

weigeren, is een verschijnsel dat men vaak genoeg kan waarnemen. In 'Het toekomstig leven' van 15 Augustus 1903 gaf ik van een en ander een staaltje door de 'Frankfurter Zeitung' geleverd. Dit blad beweerde voor mijn tegenspraak 'Raummangel' te hebben. Jammerliker uitvlucht is bezwaarlijk te verzinnen voor een krant, die kans heeft nog wel een halve of hele eeuw dagelijks te zullen uitkomen.

Daartegenover lette men op het streven van spiritisten om elk gekraak in hout voor de aankondiging van een geest te laten doorgaan, elke regel automaties schrift voor de merkwaardige mededeling van een overledene te verklaren, om alle voorzeggingen, die niet uitkomen, te verdonkeremanen, alle ongestaafde verhaaltjes als vaststaande feiten voor te stellen en de zonderlingste fantasieën aangaande een toekomstig leven met een zekerheid op te dissen, alsof we elke dag ontwijfelbaar echte documenten uit het hiernamaals Een uitingswijze van de kwade trouw, die eveneens de neiging doet opkomen het woordje 'onbewust' maar weg te laten, bestaat hierin, dat iemand aan de voorstanders van een leer eerst iets dwaas toedicht, dit dwaze vervolgens bestrijdt en dan het doet voorkomen of hij de leer zelf bestreden en neergeveld heeft.

Zo dicht men aan de voorstanders der vereenvoudigde schrijfwijze het streven toe om te schrijven gelijk de heffe des volks spreekt en of deze voorstanders nu al aantonen, dat zij de schrijftaal juist meer in overeenstemming willen brengen met de spreektaal der beschaafden... op hun goed ingelichte aanvallers heeft dit in 't geheel geen vat meer.

Men beweert, dat de vereenvoudigers dit of dat willen en dus is 't ook waar, al beweren die vereenvoudigers zelf het tegendeel.

(13/14 september 1903)

Eindnoten:

- (1) Dat nieuwsbladen belachelijke praatjes tegen en onzinnige verhalen aangaande het spiritisme gretig plaatsen, terwijl zij bezadigde tegenspraken

's Gravenhage - Zürich

[Enkele malen maakt Emants zich druk over onbevredigende Haagse toestanden. In dit opstel zet hij alles eens op een rijtje.

Naar aanleiding van dit opstel zal W. Wijnaendts Francken-Dyserinck een open brief tot Emants richten om hem uit te nodigen zich kandidaat te stellen voor de Haagse gemeenteraad (*Het Vaderland*, 7 juli 1905).]

Hagenaars, die ontevreden zijn met hun groot dorp en elk jaar zich te goed kunnen doen aan de voordelen van de een of andere wereldstad, hebben veelal de gewoonte Den Haag te vergelijken met Parijs, Berlijn, Weenen en zich dan over Haagsche toestanden minachtend uit te laten. Dergelijke vergelijkingen maken echter weinig indruk, omdat het onrechtvaardige er van terstond in het oog springt.

Maar als we Den Haag vergelijken met een veel kleinere stad en dan tot de slotsom komen, dat het met tal van zaken bij ons ellendig gesteld is, zouden wij ons dan niet eens voor onze Koninklike residentie gaan schamen, en zouden onze vroede mannen dan niet eens tot het besef gebracht kunnen worden van de suffe achterlijkheid, waarin wij maar door blijven sleuren?

Hoe dit zij, ik wil hier neerschrijven, waarom een vergelijking tusschen Den Haag en het veel kleinere Zürich mij voorkomt allesbehalve vleiend voor 's Gravenhage uit te vallen. Een diepgaande studie van het belastingstelsel der beide steden, van haar financieele draagkracht, van haar armenverzorging, van haar scholen, enz., heb ik niet gemaakt. Ik kan dus alleen mededeelen wat mij bij een oppervlakkige beschouwing gedurende zes weken in het oog is gesprongen; maar hoe minder waarde men wil hechten aan de hieronder

op te noemen voordeden van de kleinere Zwitsersche stad, des te meer reden bestaat er om te vragen waarom het dan zelfs met die weinig beteekenende zaken bij ons zooveel treuriger gesteld moet zijn.

Dat Zürich, ingesloten tusschen zijn steil-opgroenende Albiswand en zijn met donkere bossen bekroonde, met kleurige villa's gemarmerde Zürichberg-helling zoo bekoorlijk aan zijn helder blauw meer neerligt, over de breede watervlakte uitblikkend naar de besneeuwde Alpenketen... zeker kan het de Hagenaars niet aangerekend worden als hun stad in schoonheid van ligging met de Zwitsersche stad niet kan worden vergeleken.

Evenmin kunnen de menschen van heden 't helpen, dat onze voorouders dwaas genoeg zijn geweest een moeras aan de baren te gaan ontwoekeren, met het hechte gevolg, dat wij moeten leven in een lage, vochtige lucht, die ook geen vergelijking met de fijnere hooge lucht van Zürich kan doorstaan.

Maar is 't geen schande, dat alleen in achterafbuurten van Zürich een verlichting te vinden is, zoo jammerlijk schriel, als die van de voorname Haagsche Parkstraat? In Zürich wisselen de afstanden tusschen de straatlantaarns - in straatlengte gemeten - af van pl. m. 30 tot pl. m. 50 passen; in Den Haag is een afstand van ongeveer 50 dergelijke passen zoowat het minimum, en verheugt de Parkstraat zich in lantaarns, die 95 passen van elkander af staan. In Zürich vindt men op de genoemde afstanden haast overal de lantaarns paarsgewijze aan de beide straatzijden geplaatst; in Den Haag staan ze om de andere, één rechts en één links. In Zürich hebben in de hoofdstraten nagenoeg alle lantaarns twee heldere glanzende kousjes of electrisch licht; in Den Haag hebben ze in den regel slechts één enkel kousje, dat dan nog een veel zwakker schijnsel afwerpt, wat vermoedelijk te danken is aan de uitmuntende hoedanigheid van ons gas. In Zürich gloeien voor het tweede rangs Pfauentheater des avonds 22 kousjes, te 's Gravenhage in de ongeveer even groote ruimte voor onzen Koninklike, onze eenige schouwburg, zeven kousjes en twee vrij zwakke electriese lichten. De Haagsche straatverlichting is dan ook een voorwerp van spot voor elken vreemdeling, die de residentie bezoekt.

Zürich bezit, behalve twee kleine schouwburgen, één flink, geheel vrij staand 'Stadstheater', waarin plaats is voor 1250 toeschouwers. En dat is geen vervuild, en verminkt, half duister, in een schouwburg

veranderd gebouw, zooals de Haagse, met [onmogelijke] houten trappen en vloeren, met onvoldoend decoratief, zonder behoorlijke masjinerieën, met ellendige, mufte, smerige kleedkamers, een bekrompen ruimte voor het orkest, jammerlik enge en benauwde gangetjes voor de loges, een afschuwelijke vestibule, waarin het zoodanig tocht, dat bankbiljetten, die in het schuiflaadje worden gelegd, soms opfladderend het bespreekbureau binnen komen, een controle-doorgang, zoo nauw, dat bij grooten toeloop van het publiek de pas-uit-hun-rijtuig-gestapten genoodzaakt zijn buiten in regen en wind, voetje voor voetje op te dringen, een koffiekamer, waaruit na de pauze koffie- en andere geuren ongehinderd de gangen en de zaal binnendringen; dat is geen hok, waarvan het officieel is uitgemaakt, dat de toeschouwers er jammerlik moeten omkomen, zoodra in de zaal een paniek uitbreekt... neen, om een dergelijken kunsttempel te vinden, dient men te gaan naar de Nederlandsche Koninklike residentie, waar het heet, dat er toch een Fransche opera zijn moet ter wille van de diplomaten, terwijl er ook al gezegd is, dat particulieren maar zorgen moesten, dat voor de Nederlandsche tooneelspeelkunst een waardig gebouw werd opgericht. De kleine stad Zürich, die geen koningin met haar hof en geen diplomaten herbergt, bezit een rood gedrapeerde schouwburgzaal in rijkelijk vergulde rococo-stijl met fraai beschilderd plafond, fraai beschilderd voordoek, een zaal, die even gezellig is als zindelik onderhouden. In die zaal zit men overal ruim en aangenaam tegenover een toneel, dat behoorlik is gemasjineerd, door een ijzeren scherm en drie verschillende gordijnen afgesloten, van zeer voldoende, voor een deel zelfs zeer mooi decoratief voorzien. Om deze zaal lopen ruime gangen, van ruime bergplaatsen voor jassen, mantels, regenschermen en hoeden voorzien. De ingang wordt gevormd door een ruime vestibule, van dubbele deuren voorzien, waar de bureaulist in een open bureau troont, waar men zonder in den tocht te staan en zonder door kleine raampjes te moeten spreken of zijn geld in schuiflaadjes te moeten neerleggen, op zijn gemak plaatsen kan uitkiezen en betalen.

En niet alleen door ruimte, door zindelijkheid, door afwerking, door gezelligheid munt de Zürichsche schouwburg boven de Haagsche en zelfs boven de Amsterdamsche uit, tal van doelmatige bijzonderheden trekken er bovendien de aandacht... ten minste de aandacht van den Hagenaar, die 't zoo heel anders gewend is.

Wie in Den Haag een paar dagen vóór de voorstelling zijn plaats neemt, begint met een ontvangbewijs te krijgen, dat hij op den dag van de opvoering weer in moet ruilen, tegen het deugdelijke plaatsbewijs. Dubbele moeite dus. Op dit plaatsbewijs is met bijna onleesbare potloodkrassen het plaatsnummer ingevuld. Vergist de bureaulist zich onder het schrijven, dan geeft hij eenzelfde plaats tweemaal uit. Niets van dien aard in Zürich. Daar liggen al de geheel gedrukte en derhalve zeer duidelijke plaatskaarten van elke voorstelling in loketjes gereed en de bureaulist behoeft ze maar te grijpen en af te geven. Bovendien vermeldt elk plaatsbewijs of men rechts of links zit en door welke met-een-letter-gemerkte deur men zijn plaats kan bereiken. Vereenvoudiging van moeite dus.

Komt men nu in de gang, dan is daar niet één suppoost, zoowel voor de bewaring van het goed als voor de aanwijzing der plaatsen aanwezig; maar dan vindt men er een voldoende vrouwenpersoneel, uitsluitend belast met de bewaring der kleedingstukken, terwijl aan de zaaldeuren andere vrouwen voor de contrôle zorgen en tevens programma's verkoopen.

In de pauze zetten de laatsten de zaaldeuren zo wijd mogelijk open en tegen het einde der voorstelling leggen de eersten op brede banken ieders kleren netjes bijeen met het nummer er op, zodat in een minimum van tijd het publiek de schouwburg weer heeft verlaten.

Geniet nu deze schouwburg zulk een biezonder hoog subsidie?

Van de stad jaarliks 20.000 franken. Dat is weinig; maar toch altijd beter dan in 't geheel niets. De leden van de 'Verwaltungsrat' echter brengen nogal eens belangrijke offers. Van een hunner, die kort geleden gestorven is, wordt verteld, dat hij menig jaar 120.000 franken ter beschikking heeft gesteld. De prijzen der plaatsen zijn niet hoog. Bij opera-voorstellingen kost een parketplaats (gelijkstaande met onze stalles) 4 franken; bij de gewone tooneelvoorstellingen kost diezelfde plaats 3,50 franken en voor de Zaterdagavond-voorstellingen heeft men daar slechts 2 franken te betalen. Om nu met zulke prijzen - zonder rond te reizen, gelijk al onze gezelschappen gedoemd zijn te doen - eenigszins zeker te kunnen maken, dient men niet alleen op enige bijdragen, maar ook nog op een tamelijk groot publiek te kunnen rekenen.⁽¹⁾ Zoo'n publiek schijnt in Zürich werkelijk te bestaan. En te oordelen naar de stukken, die men durft geven, staat dit publiek zelfs vrij hoog; want al

is 't waar, dat geesteloze kluchten als *Der Kilometerfresser* ook hier het grootst aantal voorstellingen beleven, bij een Schiller-cyclus was 't stampvol en bij Wagner's *Ring des Nibelungen* was de schouwburg behoorlijk bezet. Het aandurven van een opvoering van dit laatste werk bewijst bovendien, dat de inrichting van het toneel te Zürich aan moderne eisen voldoende beantwoordt.

Wat het gehalte der artiesten betreft, die hier optreden, dit wisselt natuurlijk elk jaar af en was misschien wel beter dan tans in de dagen toen bovengenoemde kunstbeschermer zijn belangrijke steun verleende. In het afgelopen voorjaar mocht noch de opera- noch de toneelspelgroep, ondanks de aanwezigheid van enkele zeer goede elementen, op meer aanspraak maken dan op de naam van middelmatig. Dat deze middelmatigheden vereend [de tekst geeft hier ten onrechte: het] dikwels een zeer bevredigende indruk wisten teweeg te brengen mag voor een deel te danken zijn geweest aan de aangename omgeving, maar moet hoofdzakelijk worden toegeschreven aan de uitmuntende verzorging van het samenspel en aan het ontbreken van al wat storen kon zowel in de benodigdheden als in de aankleding van het toneel en in de uitmontering der personen. Met genoegen vermeld ik echter, dat ondanks dit alles de vertoning van Heyermans' *Schakels* hier verre moest achterstaan bij die van Louis Bouwmeester's gezelschap.

Het Pfauentheater is met het Stadttheater niet in één adem te noemen, maar zeker zouden vele Hagenaars al blij zijn, indien zij naast hun enige schouwburg op zulk een zaaltje konden bogen. Voor blijspelen en intieme stukken is 't altans veel beter geschikt dan onze onbruikbare toneelinrichtingen van Dierentuin en Gebouw voor Kunsten en Wetenschappen.

Over de derde schouwburg, het Central Theater, kunnen wij gevoegelijk zwijgen; maar vermeld dient nog te worden, dat Zürich in het Corsotheater een voortreffelijk ingericht Café-concert of Specialiteiten-theater bezit, dat weer veel beter is dan onze Scala en waarin voor niet veel hogere prijzen uitstekende vertoningen worden gegeven.

Had Zürich geen opperbest orkest, vermoedelijk zou niemand hier aan een opvoering van Wagner's *Ring* gedacht hebben. Zürich is evenwel zo gelukkig ook dit te bezitten en dus ook in dit opzicht de Nederlandse koninklijke residentie, die leentjebuurt speelt bij Amsterdam en Utrecht, verre vooruit te zijn.⁽²⁾ Natuurlijk wordt dit orkest, waarin ik zestien

eerste violen, tien cello's en acht contrabassen telde, in de eerste plaats voor konserten gebezigd en nu is 't weer de moeite waard de Zürichse en Haagse konsertzalen eens met elkander te vergelijken.

In Den Haag een ongezellige, kale, vuile kast, zo herhaaldelijk verbouwd, dat er weldra van de oorspronkelijke bouw zo goed als niets meer over zal zijn en zo doelmatig er op ingericht, om zowel voor konserten als toneelvoorstellingen, bals en tentoonstellingen te kunnen dienen, dat het ding op de keper beschouwd voor niets deugt. Bij die ongezellige, kale, vuile kast, met vuile zoldering, vuile gaskronen, vuile banken en stoelen, vuile vloeren, weer een tochtige vestibule, weer een ellendig nauwe doorgang voor de controle, weer een allerslechtste inrichting voor de bewaring van goed. Bovendien zulk een oopenpersing van ongemakkelijke stoelen beneden, dat men, eenmaal gezeten, ternauwernood een zakdoek uit zijn zak kan halen en zulk een jammerlike opstelling van hoge banken achter stoelen boven dat de gelukkige bezitter van zo'n stoel van voren met zijn knieën tegen een wand zit aangedrukt en in zijn rug voortdurend gevaar loopt kennis te maken met de voetspitsen van zijn achterbuur.

Daarentegen in Zürich een sierlik gebouw, tronend op een kleine hoogte in de nabijheid van het meer. Voor dit gebouw een keurig aangelegde tuin, waarin 's zomers gegeten en gedronken wordt onder het luisteren naar de muziek. In het gebouw twee flinke zalen, die afzonderlik tegelijkertijd gebruikt kunnen worden, te weten aan de tuinzijde een halfronde zaal met toneel, waarop muzikale voordrachten en tingeltangel voorstellingen worden gegeven en daarachter de mooie, grote, zeer nette en zeer gezellige konsertzaal, waarin de akoestiek uitmuntend is.

Om deze konsertzaal te bereiken doorschrijdt men eerst een zeer ruim voorhuis, waarin twee buro's zijn aangebracht. Aan het rechtse verkrijgt men onmiddellik toegangskaarten; in het linkse liggen met de namen der aanvragers beschreven omslagen gereed, die de schriftelik bestelde plaatsbewijzen bevatten. Aan dit voorhuis sluit een grote benedenzaal aan, waarin zich rondom en in het midden verschillende bewaarplaatsen voor mantels, jassen, hoeden en overschoenen bevinden en waarin tevens de trappen monden, welke naar de bovenzaal geleiden. Van een wanhopig op elkander indringen tussen in- en

uitgaanden gelijk in de garderobe van ons Gebouw voor K. en W. is hier dus geen sprake.

De trappen zijn van steen en behoorlijk breed; eerst aan de zaaldeuren vindt men de controle.

De konsertzaal maakt aanstonds een alleraangenaamste indruk. Van de beschilderde en vergulde zoldering hangen drie grote, sierlike en helder blinkende kronen van elektrics licht af. Eén enkele galerij omsluit de benedenruimte, waar binnen nette deuren bruinhouten klapzetels vast aaneengerijd staan op een zindelijke ingelegde eikenhouten vloer. Ook op de bovengalerij staan zwak, doch voldoende oplopend rij achter rij dezelfde genummerde bruinhouten klapzetels. Gestuurde zuilen met vergulde kapitelen dragen de zoldering; boven de deuren prijken beelden; de wanden zijn niet te druk versierd; de balustrade van de galerij is met fluweel omwoeld en achter de vrij steil oplopende estrade voor het orkest prijkt een flink orgel, dat door geen onmogelijk verfwerk aan het gezicht hoeft te worden onttogen.

Zulk een inrichting bezit een stad van 165.000 inwoners, die geen koninklike residentie is, ja niet eens de zetel van de regering. En Den Haag...?

't Is ongetwijfeld aan te nemen, dat de Zürichse zaal niet beantwoordt aan de eisen van Berlage en zijn bewonderaars; maar gesteld voor de keuze tussen deze zaal en de Haagse, zou 't me toch zeer verwonderen als Berlage niet aan de Zwitserse zaal de erepalm toekende.

Dat Zürich al bijna tien jaren een electric tramnet heeft, is te begrijpen. Hier wordt niet gezeurd of op een goedkoopje geprutst; men heeft in Zürich maar rond te kijken om te begrijpen, dat de zaken er ferm worden aangepakt.

Toch hebben vele Zürichers op hun tram aanmerkingen; er zijn er, die het tarief te hoog achten en anderen vinden de lijnen ondoelmatig gelegd.

Wat het tarief aangaat, rijdt men er al naar den afstand van een middelpunt voor 10, 15, 20 en 25 centimes. Daar nu de voorsteden in dit net zijn opgenomen, kan men voor 25 centimes een afstand afleggen, die aanmerkelijk langer is dan de afstand Plein-Kurhaus (vertaal Badhuis). En die prijs wordt tot 12 centimes voor de bezitters van abonnementen.

Waar is 't, dat sommige lijnen vreemde omwegen beschrijven, zoodat men op een punt zou kunnen uitstappen, eenige schreden verder gaan en daar na een vijf- à tiental minuten denzelfden wagen weer opvangen. Maar dit wordt wel in de hand gewerkt door de hellende ligging van enkele straten.

Voor Hagenaars zijn bij deze tram twee zaken vooral op te merken. Ten eerste is de spoorwijdte belangrijk geringer dan bij ons. Men klaagt in Den Haag over het dubbele spoor, dat het enge deel Parkstraat bijna geheel inneemt, over het enkele spoor, dat al te breed is voor de Korte Poten, maar men schijnt er niet aan gedacht te hebben de spoorbreedte daar te versmallen. En als nu de Zürichsche wagens hinderlijk nauw waren; doch geen enkele klacht heb ik daaromtrent vernomen en niet den minsten hinder heb ik er zelf van ondervonden.

Ten tweede is 't alleraardigst te Zürich eens een kwartiertje lang post te vatten bij een kruispunt van lijnen als bij voorbeeld naast het Bellevuehotel, om gade te slaan hoe nauwkeurig om de drie minuten daar de blauw en wit geschilderde wagens van vier zijden zo goed als gelijktijdig komen aanglijden, om na uitwisseling van de overstappers weer naar de vier richtingen uiteen te snellen. Strikt genomen zouden er met zulk een dienstregeling geen wachthuisjes op de kruispunten noodig zijn; toch zijn die er, en ook deze huisjes zijn even netjes als doelmatig ingericht. Bij Bellevue is midden tusschen de lijnen een flinke ruimte wat opgehoogd en van een plat ijzeren dak voorzien, dat er ongeveer als een groot regenscherm uitziet. Aan één kant is deze overdekte ruimte volkomen open, aan de drie andere afgesloten en wel aan twee zijden slechts gedeeltelijk en door middel van heldere ruiten - die hier niets van de straatjeugd te lijden schijnen te hebben - aan de derde geheel met een ondoorzichtige wand. Tegen dezen wand zijn binnen-in zeer netjes reclame-aankondigingen aangebracht, en tevens onder glas een duidelijke opgave van in de tram gevonden voorwerpen. Aan de buitenzijde bevinden zich een dagbladen-kiosk en een automaattelefoon.

Zowel deze wachthuisjes als de ook hier aanwezige en ook leelijke transformatorzuilen voor het elektrische licht en de eveneens hier te vinden, maar minder slecht geplaatste inrichtingen, welke de heer Vas Dias terecht liever niet midden op de Turfmarkt zag prijken, onderscheiden zich in zindelijkheid en ooglijkheid zeer gunstig van de

Haagse. Trouwens, wat zindelijkheid aangaat, kan van de Zürichse straten hetzelfde worden getuigd. En daar 't nu niet aan te nemen is, dat Zwitserse honden en paarden beter opgevoed zouden zijn dan Nederlandse, of dat Zwitsers stof, slijk en ander vuil de Zwitserse inrichtingen zouden eerbiedigen, moet men wel tot het besluit komen, dat de Zwitsers beter dan wij voor de zindelijkheid zorg weten te dragen. En dit is meer te bejammeren, daar wij juist om onze zindelijkheid - althans om de zindelijkheid van onze straatstenen en linnekasten - langen tijd beroemd zijn geweest.

Van de afschuwelijke kisten, waarin ons gemeentebestuur het zand bewaart, dat bij gladheid over de straatstenen moet worden gestrooid, vond ik hier zelfs in sierliker vorm geen wederga. Een paar maal ontmoette ik een man, die uit een voor-het-lijf-hangenden zak zand op het asphalt tusschen de tramrails wierp; maar waar die man zijn voorraad aanvulde, bleef mij onbekend.

Ik zeide reeds, dat de Zürichse straatjeugd de ruiten van de tramwachthuisjes met rust schijnen te laten; van de Zürichse straatjongen is 't dan ook onmogelijk te getuigen wat van de Haagse straatbengel vaststaat, dat zijn hoofdbezigheid bestaat in gooien. De Haagse straatjongen gooit 't liefst met sneeuw; ontbreekt echter de sneeuw, dan neemt hij paardenvijgen. Vindt hij ook geen paardenvijgen, dan zoekt hij stenen; zijn er ook geen stenen bij de hand, dan smijt hij met koolstronken, rottende vis en al hetgeen, wat binnen zijn bereik ligt. Want gooien moet hij. Als doelwit voor dat gooien kiest hij bij voorkeur een persoonlijken vijand uit; maar heeft hij zoo'n vijand niet in het vizier, dan keert hij zich naar den eersten den besten voorbijganger, of werpt vuil in een rijtuig; zijn er noch voorbijgangers, noch rijtuigen, dan smijt hij naar de overkant van een gracht, naar een lantaarn, naar een hond, naar een huis. Desnoods gooit hij zonder reden en naar niemendal; maar gooien moet hij; zonder gooien schijnt hij niet te kunnen bestaan. Ettelijke schrijvers van ingezonden krantenstukken hebben zich over de verregaande baldadigheid van de Nederlandse straatjeugd reeds beklagd en de schuld gegeven aan de politie; maar wat kan versterking van de politie in dit opzicht baten, zoolang men er toch niet toe wil komen, elke straatjongen door een agent te doen vergezellen? Neen, 't is de volksgeest, die veranderd moet worden en vermeerdering

van het aantal agenten zal deze verandering zeker niet tot stand brengen.

Eens hoorde ik te Zürich een straatwerker een voorbijslenterende jongen toeroepen: 'hei, lange bengel, moest je al niet lang op school zijn; maak een beetje haast.'

De lange bengel beantwoordde de aanmaning niet met eenige gemeene woorden, maar liep zwijgend vlugger door. Dit voorbeeld teekent en bovendien kwam het verschil tusschen de Zwitserse en de Nederlandse volksgeest voor mij uit bij gelegenheid van het 'Sechseläuten'-feest. Met dit volksfeest wordt het einde van den winter gevierd. Een witte pop, symbool van het koude jaargetijde, gaat dan boven een hoogen houtstapel om 6 uur des avonds bij klokgelui in vlammen op. Maar al eer dit slot van het feest wordt bereikt, trekt een optocht van gekostumeerden de stad door. Deze optocht bestaat hoofdzakelijk uit gilden en verenigingen; maar ook afzonderlike personen en veel kinderen doen er aan mee. Van verschillende kanten dagen 's morgens de verenigingen op, voorafgegaan door hun statige banierdragers en hun muziekkorpsen; samengevoegd trekken zij de stad door en ten slotte gaan zij om den brandstapel henen, waarboven de winter met vuurwerkgeknal verteert. Een geheel vormt deze stoet natuurlijk niet, maar toch is er in zo verre eenheid in, als de meeste deelnemers uitgedost zijn in de dracht van een viertal eeuwen geleden. Er waren evenwel ook Abyssiniërs bij, Harlekijns, Napoleons en een groot aantal fantasiepakjes.

Moest bij ons zulk een stoet de straten doorschrijden, dan zouden ze zeker al vroeg afgezet zijn door agenten te voet, huzaren te paard, terwijl het tramverkeer bijtijds zou worden afgebroken. Lang te voren had de toeschouwende menigte aan weerszijden van de straat moeten wachten, in bedwang gehouden door trappende paarden en duwende agenten. Eindelijk zou de stoet voorafgegaan zijn door agenten te paard, huzaren te paard en begeleid door een sterke politiemacht.

Te Zürich niets van dien aard. Agenten ziet men er nooit veel en door de sta-in-de-weg-huisjes, waarin de Haagsche dienders zich met viool-, dominospel en andere nuttige zaken onledig houden, is deze stad niet ontsierd.

Wel was voor deze gelegenheid de politiemacht op straat eenigszins versterkt, maar toch moest men zoeken naar hun sjako's en agenten te

paard zijn hier in 't geheel niet. De straten waren vol, zeer vol zelfs, maar waar de stoet of een deel van de stoet ook opdaagde, overal ging de menigte van zelf uiteen, schaarde zich rechts en links van de weg en liet de onvergezeldde optocht kalm voorbijgaan. Achter de gekostumeerden sloten de tramwagens dan weer dadelik aan.

Is nu in Zürich alles even goed en zooveel beter dan in Den Haag? O neen, het plaveisel bij voorbeeld, laat er zeer veel te wenschen over en is in onze residentie, ondanks alle eindelooze proefnemingen, beslist beter. Wel zijn in Zürich de hoofdstraten geasphalteerd, maar naast dit asphalt liggen kleine keien, die zeer onaangenaam aanvoelen onder de voeten. Het allernaangenaamst echter zijn de vele met geklopte stenen hard gemaakte wegen, welke alleen een paar uren na een fiksche regenbui een plezierige vloer vormen. Regent het lang, dan wordt die vloer tot een dikke laag grijze pap en schijnt de zon er een poosje op, dan verandert die pap in een even dikke laag wittige stof. Dergelijke wegen komen niet alleen in de buitenwijken voor, maar zelfs aan het meer en aan de schouwburg. Nu is 't waar, dat ze iets landelijks hebben, wat daar wel past en het valt ook niet te loochenen, dat de lichte, witte Zwitserse stof gemakkelijker weg te borstelen is dan de vettige, bruine Haagsche modder.

Toch is 't onplezierig bij regenweer zulk een papweg te moeten oversteken en de stofwolken, die de Föhn er van opjaagt, herinneren maar al te vaak aan de buitenwijken van Caïro. De Zürichers zelf klagen steen en been over te hoog opgedreven belastingen, waar echter tegenover staat, dat het onderwijs er kosteloos is, wat men dan weer opvat als een belasting op de vrijgezellen, en dat het begraven er insgelijks kosteloos geschiedt. In hoeverre nu deze klachten gegrond zijn, durf ik niet te beoordeelen; maar in allen geval komt het mij voor, dat de Zürichers zich bezwaarlijk beklagen kunnen over de wijze waarop het opgebrachte geld wordt besteed.

Kan dat ook van Den Haag worden gezegd?

Daar komt bij, dat ik te Zürich zoowel in de hotels als in de winkels bij gelijke prijzen betere waar verkreeg dan bij ons. Mij leek het leven hier in 't algemeen niet duurder dan bij ons.

Ten slotte zij hier nog aangestipt, dat er weinig steden zijn, waar zoo streng tegen de prostitutie wordt opgetreden als te Zürich. Toch hoorde ik een zendeling in 't openbaar heftig uitvaren tegen de ontucht, die

volgens hem juist in Zürich zoo welig tierde. Nu is 't in verband hiermede wel eigenaardig, dat een poos geleden in de gemeenteraad van Zürich het voorstel werd gedaan de bordeelen weer toe te laten tot betere bescherming van de meisjes der kleine burgerij. De vroeger Zürichse professor dr. Forel, kon wel eens gelijk hebben met zijn bewering, dat geen reglementen en wetten ooit in deze quaestie verbetering zullen brengen. Verminder de macht van het geld, laat het mensdom ophouden met misbruik te maken van de alcohol en verban vooral de huichelachtige en valsche zedelijkheidsopvattingen, die elk konkubinaat veroordeelen, en elke vrouw brandmerken, welke ongehuwd een kind ter wereld heeft gebracht. Daardoor alleen, zegt Forel, kan de prostitutie verdwijnen.

Ook dat mag men in Den Haag wel eens in overweging nemen.

(17 juni 1905)

Eindnoten:

- (1) Na het schrijven van dit opstel vernam ik, dat een waarborgkapitaal enige jaren geleden bijeengebracht nagenoeg opgebruikt is, zodat in 1906 de exploitatie een ingrijpende wijziging zal moeten ondergaan.
- (2) Moge het Viotta gelukken een orkest te vormen, dat in al de behoeften der stad op het gebied van orkestmuziek kan voldoen en dan ook voor al die behoeften gebruikt wordt.

Beperking der vivisectie

't Is meer gezegd, dat hij, die aan onze beschaving de vraag stelt: is de mens zelf vooruit gegaan en beter geworden, redenen te over vindt om die vraag ontkennend te beantwoorden. Moge ook vroegere ruwheid voor verfijning hebben plaats gemaakt, wreedheid, onverschilligheid voor alles, waar geen eigenbelang mee gemoeid is, grof egoïsme, huizen nog onverminderd onder de verfijndere vormen. Geen vredebond of vredesconferentie heeft nog een oorlog belet, geen gevoel voor recht en onrecht heeft nog een onderdrukking van mindere volken door meerdere kunnen verhinderen, geen eerbied voor zijn zwakkeren naaste heeft zonder den dwang van wetten en den weerstand van verenigingen, de mens nog verhinderd die zwakkere naaste uit te buiten en te beroven. In zo verre wij er naar sturen de krachten van de natuur meer en meer aan onze macht te onderwerpen en ons leven - namelijk het leven van de rijken en machtigen - gemakkelijker en genot-voller te maken, gaan wij hard vooruit; maar op ethies gebied...?

Dat daar de vooruitgang betwijfeld kan worden, bewijst reeds voldoende, dat deze vooruitgang veel minder duidelijk merkbaar is. En toch... Toch gaat het niet aan deze vooruitgang geheel te loochenen, indien er maar één enkel flauw bewijsje voor te vinden is.

Is er zo'n bewijsje?

Me dunkt, dat er zelfs meer dan één zijn.

Ten eerste zou ik in de algemene huichelarij, schoon op zich zelf een allerverfoeilikst kwaad, zulk een bewijs willen zien. Want, als er geen oorlog gevoerd wordt, zonder dat de edelste beginselen van bestrijding der korrupctie, opheffing uit verdrukking, bevrijding uit banden worden verkondigd, om die oorlog te rechtvaardigen en de ware beweegredenen te bemantelen, bewijst dit dan niet, dat men die mooie motieven noodzakelijk acht en dat men 't niet waagt alleen voor zijn ware, lelike motieven een strijd te ondernemen. En bewijst dit weer niet, dat er een algemene opinie bestaat, die het ethies goede wil, een algemene opinie, die reeds een kracht is, al valt het dan ook niet te ontkennen, dat die kracht nog gemakkelijk valt te leiden en te mis-leiden vooral?

Ten tweede is 't ook moeilijk te loochenen, dat het socialisme meer altruïsme aan het licht brengt, dan men een poos geleden geneigd was aan het tegenwoordige mensdom toe te kennen. En dat dit altruïsme

voorloopig nog gepaard gaat met een sterk partij-egoïsme, waardoor wederom haat en nijd worden gekweekt, terwijl het ook nog veel te vaak voortspruit uit een individueel egoïsme, dat in een gedroomde heilstaat op bevrediging hoopt, mag dit blind maken voor het vele goede inderdaad reeds door dit altruïsme gewrocht?

Ten slotte lijkt ook de grotere zorg voor het dier mij een onbedriegelijk teken van ethiese vooruitgang van de mens, want al komt dierenliefde ook voor bij onbeschaafde volken, dat deze dierenliefde betrekkelijk algemeen goed wordt en zich openbaart in verordeningen en inrichtingen ten bate van dit dier, dit gebeurt toch pas in de nieuwste tijden en bij de hoogst staande naties.¹⁾

Het ligt voor de hand, dat in de ogen van dierenvrienden de vivisectie een gruwel moest zijn, een van de ergste gruwelen, die zij terstond moesten bekampen. Een mens hoeft nog geen medestander te zijn van hem, die gezegd heeft: naar mate ik de mensen beter leer kennen, houd ik meer van de dieren, om dikwels meer medelijden te gevoelen met een gemarteld beest dan met een gemartelde mens. Ook hij, die niet lijdt aan ziekelijke gevoelsverweking, kan moeilijk ontkennen, dat een muis zich altijd nog enigszins beter kan verroeren en ook nog enigszins beter beschermd wordt dan de kikvors, het konijn, de kat of de hond, waarop de meeste proeven worden genomen.

Wie in het menselijk leven naar een schouwspel zoekt, dat op één lijn kan gesteld worden met het vertroetelde hondje, zich vriendelijk op de achterste pootjes stellend, menend geliefkoosd te zullen worden, om plots roerloos gebonden neer te liggen op een snijtafel en gruwelijk te worden gepijnigd, die zal moeten erkennen, dat een dergelijke gruwel in het menselijk bestaan toch maar een zeldzaamheid is, terwijl hij in de dierenwereld ieder ogenblik voorkomt. Geen wonder dus, dat er mensen opstonden, die verklaarden: zulk martelen mag niet langer worden gedoogd; geen vooruitgang van de wetenschap kan zo iets schandelijks rechtvaardigen.

Toch gingen die mensen in de beginne te ver. Ze zagen niet in, dat de pijnverzachting, ja vaak de redding van de mens in vele gevallen niet anders te verkrijgen was dan door een wetenschap, welke slechts een schijn-wetenschap zou zijn, indien zij niet berustte op proeven en onderzoeken, waarvoor 't toch altijd beter is een dier te nemen dan de mens zelf. En toen de beoefenaars van die wetenschap, op hun beurt over

de ondervonden miskenning ontstemd, zich tegen de dierenvrienden ten strijde hadden aangegord, gingen pok zij te ver, gebruikten ze al te krasse woorden, bedierven ook zij hun eigen zaak.

Tot er stemmen zich verhieven voor een vergelijk tussen de strijdende partijen, stemmen, die riepen: goed, laat de vivisectie een noodzakelijk kwaad zijn, maar laat dan ook dat kwaad zoveel mogelijk worden... beperkt.

Door enigen van hen, die aldus spreken, is nu een kleine tentoonstelling geopend in Boschoord (Bezuidenhout 13).

Wat er op die tentoonstelling te zien zal wezen, wil ik hier niet vertellen; maar wel wil ik opwekken tot een bezoek er aan, tot een steunen van het goede doel met die tentoonstelling beoogd. Want men weet het nog niet, hoeveel duizenden dieren er voortdurend nodeloos worden gefolterd.

Dokters en geleerden genoeg zijn er, die beweren, dat vivisectie nooit noodzakelijk is, dat door vivisectie niet één nuttige ontdekking is gedaan, dat vivisectie zelfs uitsluitend tot dwaalbegrippen voert aangaande de functies der organen.

Laat ons aannemen, dat zij overdrijven en het goede van de vivisectie voorbijzien, laat ons luisteren naar een professor Van Calcar, die beweert, dat proeven op dieren onvermijdelijk zijn, al ware 't maar alleen voor de aanstaande chirurg, wiens handen anders immers verkeerd zouden staan bij zijn eerste operatie van een mens.

Maar volgt daar nu uit, dat vivisectie vrijelijk door iedereen mag worden verricht, dus ook door studenten en hogere burgerscholieren op hun kamers, dus ook door leraren, die niet weten op welke wijze het lijden der dieren tot een minimum kan worden beperkt?

En volgt daar nu uit, dat eens genomen proeven eindeloos mogen worden herhaald om al maar weer te bewijzen, wat reeds lang en afdoende bewezen is, om te demonstreren wat zonder die proeven even goed kan worden aangetoond en verklaard?

Is de vivisectie een noodzakelijk kwaad, dat de uitoefening van dit kwaad dan uitsluitend gesteld worde in de handen van bevoegden, in de handen van hen, die er het begeerde goede mede weten te bereiken. Dit kan, al lijkt het ook niet gemakkelijk, in een niet duidelijk aan te geven hoe, waar, wanneer en door wie de vivisectie mag worden verricht.

Maar zal zulk een wet tot stand komen, dan dient de vestiging van een publieke opinie er aan vooraf te gaan. Dat de kleine tentoonstelling op zichzelf in staat zou zijn zulk een publieke opinie te vormen, wil ik niet beweren, maar wat daar te zien is, wekt al licht het verlangen dieper in de kwestie door te dringen, en onder hen, die zich deze moeite willen getroosten, zullen er zeker maar weinigen gevonden worden, die niet instemmen met de wens: in alle geval moet een einde worden gemaakt aan het *nodeloos martelen* van duizenden onschadelike en onschuldige beesten.

(26 november 1906)

Eindnoten:

- 1) De godsdienstige dierenbescherming der Buddhisten bewijst hiertegen niets. Dit Buddhisme was ook al een merkwaardige vooruitgang van de mensheid en de beschaving der Indiërs was destijds eveneens een hoge. Waarom die beschaving zich toen niet verder heeft ontwikkeld, is een vraag, waarop hier niet nader kan worden ingegaan.

Iets over germanismen en andere ismen

[Als bestuurder van het Algemeen Nederlandsche Verbond houdt Emants zich regelmatig bezig met de bestrijding van bastaardwoorden. Vele ingezonden brieven in kranten en tijdschriften getuigen van deze activiteit. De hier volgende beschouwing roept weer allerlei reacties op die Emants op zijn beurt weer beantwoordt.]

Wie de mening is toegedaan, dat een taal niet gefabriekeerd wordt in de studeerkamers van taalgeleerden; maar zich ontwikkelt in de samenleving van een volk en dat taalwetten niet worden opgelegd aan die taal, maar afgeleid uit haar ontwikkeling, die moet ook inzien, dat kranten een grotere invloed op de ontwikkeling van de taal oefenen dan romans, novellen, wetenschappelijke en andere boeken. Elk dagblad komt dagelijks in de handen van vertegenwoordigers van alle standen, terwijl romans en novellen¹⁾ maar door weinigen - in ons land bijna uitsluitend door de middenstand en meer door vrouwen dan door mannen - worden gelezen, wetenschappelijke en andere boeken hun weg vinden tot een nog beperktere lezerskring. Hier komt bij, dat heden ten dage in een krant vrij wel alles behandeld wordt, wat in het dagelijks leven voorkomt en geen stijlsoort er steeds uit verbannen blijft. Heeft de redacteur van de een of andere rubriek de gewoonte een of meer bastaardwoorden te gebruiken, dan krijgen zijn getrouwe lezers die bastaardwoorden dus zo regelmatig onder de ogen, dat zij er gewend aan raken en zonder erg ze zelf gaan gebruiken. Het is derhalve zaak de invloed van de krant, met andere woorden van de journalisten, op de taal niet te onderschatten. Die invloed kan zeer heilzaam en kan ook zeer verderfelik zijn.

Moeten nu alle bastaardwoorden worden afgekeurd en in de ban gedaan? Mijns inziens zeer zeker niet en gehoor gevend aan het verzoek van de redactie van Het Vaderland laat ik over het gebruik van Germanismen en andere ismen hier enkele opmerkingen volgen.

Tegenwoordig bestaan daaromtrent drie meningen. De aanhangers van de eerste streven naar een volkomen zuiver Nederlands, veroordelen dus alle woorden en wendingen, die uit een vreemde taal zijn overgenomen en zouden gaarne alle oude, in onbruik geraakte, Nederlandse woorden in ere hersteld zien.

De aanhangers van de tweede zeggen: de taal ontwikkelt zich van zelf in de mond van het volk. We hebben dus niets af of goed te keuren; maar moeten eenvoudig vaststellen hoe de toestand is. Wordt een Germanisme vaak gebruikt, dan gebruiken wij 't eveneens; raakt het weer in onbruik, dan leggen wij ons ook daar bij neer.

Tussen deze twee uitersten bewegen zich de voorstanders van de derde mening (waartoe ondergetekende behoort) die zeggen: ontstaat aan een nieuw woord een behoefte, waarin de Nederlandse taal niet en een bastaardwoord wel kan voorzien, dan zal het bastaardwoord de taal verrijken en mag het gebruik er van niet worden afgekeurd; wordt echter een bastaardwoord ingevoerd, waaraan geen behoefte bestaat, hetzij omdat een woord van volkomen gelijke betekenis reeds in de Nederlandse taal aanwezig is, hetzij omdat een nieuw dergelijk woord door de Nederlandse taal kan worden geleverd, dan dient men het bastaardwoord te veroordelen en moet het gebruik er van worden tegengegaan.

Hier volgt nu dadelik uit, dat het onnadenkend bezigen van een bastaardwoord in elk geval moet worden afgekeurd. En nog scherper dient onze afkeuring zich te uiten, waar het invoeren en gebruiken van vreemde woorden louter geschiedt uit een dwaze zucht tot aanstellerij of naïperij, die niet alleen onze taal schaadt, maar ons nationaal karakter verlaagt, en belachelijk maakt in de ogen van iedere verstandig denkende vreemdeling. De heer dr. C.G.N. De Vooy heeft ongetwijfeld gelijk, waar (Nieuwe Taalgids VIII) hij zegt: 'Niet de onderscheiding tussen vreemd en inheems, tussen min of meer ingeburgerd en vernederlandst, maar de onderscheiding tussen de motieven van de gebruiker moet de doorslag geven'. Ik kan echter niet berusten bij zijn uitspraak: 'wie de betekenis van een eigen taal, waarmee men volkomen vertrouwd is, van een moedertaal inziet, zal vreemde elementen niet kritikloos aanvaarden.'²⁾

Hoe juist deze uitspraak moge klinken, het is niet te ontkennen, dat tal van Nederlanders de betekenis van een eigen taal, waarmee men volkomen vertrouwd is, voor ons volk òf niet, òf niet voldoende beseffen. Het onnadenkend of met afkeurenswaardige bedoeling aanvaarden van vreemde elementen in onze taal is een zó veel voorkomend verschijnsel, dat alle krachten moeten worden ingespannen om voor deze grote fout van ons volkskarakter aller ogen in Nederland nog bij tijds te openen.

Waren wij niet behept met een misselijke voorliefde voor al wat vreemd is, dan zouden wij er geen ogenblik aan denken ons goed woord ‘voorhanden’ op zij te zetten, om ‘voorradig’ te gebruiken, dat een naäperij is van het Duitse ‘vorräthig’. Toch kan men in onze winkels dagelijks ‘voorradig’ horen en hoort men ‘voorhanden’ zo goed als nooit meer. Aldus verdringen de afkeurenswaardige woorden: ‘daadzaak’, ‘daarstellen’, ‘keelkop’, ‘lijden’, (zelfst. nw.), ‘neven’ (in samenstellingen), ‘boomwol’, ‘verslimmeren’, ‘vervolmaken’, ‘toonaard’ enz. onze goede woorden: ‘feit’, ‘vervaardigen’, ‘strottenhoofd’, ‘ziekte’, ‘bij’, ‘katoen’, ‘verergeren’, ‘volmaken’, ‘toonsoort’ enz.

Nu zullen wij ongetwijfeld goed doen de grenslijn tussen geoorloofd en verboden niet al te scherp te trekken. De letterkundige mag en moet voor zijn kunstwerken het recht hebben woorden te gebruiken en zelfs recht hebben woorden te gebruiken en zelfs woorden te smeden, waarvan een gewone brieveschrijver, een journalist, een handelaar en 'n wetenschappelijke schrijver verstandig doen zich te onthouden. Van menig woord, dat door Duitse invloed onze taal is binnen gedrongen, kan men ook zeggen: het kon zeer goed Nederlands zijn. Voorziet zulk een woord als ‘benutten’ of ‘begronden’ of ‘beïnvloeden’ dus in een behoefte, waarom zou men 't dan niet neerschrijven? Men hoort tegenwoordig zelfs wel woorden veroordelen, als ‘aanstichten’ waarvan het grote Woordenboek zegt: ‘men mag het wenschelijk achten, dat het niet geheel in onbruik gerake’.

Maar als wij lachen om de verandering van Petersburg in Petrograd, van Eau de Cologne in Eau de Pologne, van Eltville in Eltstadt³⁾, dan dienen wij toch te bedenken, dat aan een dergelijke overdrijving een gevoel voor nationale waardigheid ten grondslag ligt, waarvoor wij liever benijdende bewondering dan afkeurende spotlust moesten gevoelen. Wij spotten wel wat gauw, en maar al te vaak met zaken, waarvan wij de waarde niet inzien⁴⁾.

Dat onze taal voor nieuwe zaken of begrippen de juiste woorden niet altijd gemakkelijk tot onze beschikking stelt, is waar; maar dat menig bruikbaar Nederlands woord door onze verkeerde spotlust wordt geweerd is, dunkt mij, evenmin te lochenen.

Wat anders dan misplaatste spot- en vitlust belet ons regenscherp te gebruiken in plaats van parapluie, verrespreker voor telefoon, verdediging (in wetten) voor defensie, verdieping (den Haag) voor

étage, lijst van gerechten voor menu? Gaat hier niet voor belachelik en verkeerd door, wat integendeel goed en juist is?

Maar... ik moet mij beperken tot de invloed van de kranten op het gebruik van afkeurenswaardige woorden en vormen. Tot mijn spijt is 't nooit in me opgekomen daar een lijst van aan te leggen, die tans enigermate aanspraak op volledigheid zou kunnen maken. Ik lees daar ook te weinig kranten voor. Ik kan dus alleen putten uit losse aantekeningen van me zelf⁵⁾ en lijstjes mij door anderen toegezonden. En daaruit haal ik aan:

In den Haag-Scheveningen bestaan wel een 'slachthuis', een 'strandweg' en een 'wandelhoofd', maar geen 'abattoir', geen 'strandboulevard', geen 'pier'. Toch zijn de drie laatste woorden in de Haagse kranten schering en inslag.

In Het Vaderland vond ik voor 'tegenspraak' 'démenti' (nog wel geschreven als dementie = krankzinnigheid), voor 'kruk' 'handel', voor 'ten eerste, ten tweede' 'eerstens, tweedens'; voor 'beloven' 'verspreken' (wat iets gans anders beduidt), voor 'gedenkteken' 'denkmaal'; voor 'zielsziek' 'geesteskrank', 'verstorven' voor 'gestorven'; voor 'schuilplaats' 'abri'; voor 'vertaalster' 'overzetster' (alsof er een veerpont in het spel was); voor 'kennisgeving' 'kennisgave'; voor 'verwoesting' 'ravages'; voor 'wond' 'blessure'; voor 'preek' 'predikt'; voor 'verzaking' 'verzicht'; voor 'gevlagd' 'gepavoiseerd'; voor 'op eigen gezag' 'op eigen vuist'; voor 'te hopen' 'hopelik'; voor 'een geding beginnen of op touw zetten' 'een geding in of aanspannen'; voor 'uitstalling' 'étalage'; voor 'belang of belangstelling' 'interesse'; voor 'in de lucht laten vliegen' 'opgeblazen'; voor 'afgeweerd' 'afgewezen' en natuurlijk om de haverklap voor 'meer' 'meerdere'⁶⁾.

Uit andere bladen haal ik aan:

voor 'potlood' 'lodenstift'; voor 'verslaggever' 'reporter'; voor 'standje' 'krach'; voor 'prentbriefkaart' 'ansicht-kaart'; voor 'binnenland of achterland' 'hinterland'; voor 'verkoopplaats of winkel' 'stand'; voor 'verwaarlozen' 'vernalatigen'; voor 'bedrog' 'fraude'; voor 'wedstrijd' 'concours'; voor 'wedrennen' 'races en courses'; voor 'veestapel' 'veebestand'; voor 'voldoende-zijn' 'uitreiken' (wat al weer iets gans anders is); voor 'helling' 'afhang'; voor 'zoeklicht' 'schijnwerper'; voor 'feestelik getooid' 'feestelik aangericht'; voor 'op zich zelf' 'aan en voor zich'; voor 'opschriften' 'inscripties'; voor 'steengroeven'

‘carrières’; voor ‘geheel-onthouder’ ‘teetotaller’; voor ‘verkiezingsleus’
 ‘verkiezingscry’; voor ‘briefwisseling’ ‘correspondentie’ enz.;

Al is 't algemeen bekend, dat onze koningin prijs stelt op het gebruik van de Nederlandse taal, een verslaggever zal er niet licht toe komen haar een japon te laten dragen. Voor hem draagt zij een robe, die soms saumonkleurig is. Om goed de zothed van dergelijke uitdrukkingen te kunnen beseffen - waaraan wij helaas gewend zijn - stelle men zich even voor, dat een Franse verslaggever zou schrijven over la reine portant un japon couleur zalm. Zijn wij minder dwaas, nu wij omgekeerd Franse woorden gebruiken, waar Nederlandse behoorden te staan? Is een coiffeur een voornamer wezen dan een kapper; stellen wij ons bij een pantalon iets mooiers of deftigere voor dan bij een broek?

Onnadenkendheid, aanstellerij en onbeholpenheid bezorgden ons ook nog de volgende verkeerde woorden en dwaze wendingen⁷⁾:

Het bestormen der winkels heeft iets nagelaten. (een erfenis?)

Zich spoedigst aanmelden. (voor onmiddellik of ten spoedigste)

Goed ingevoerde firma's. (voor goed- of alom bekende)

Spitsburger. (voor burgerman, burgerbaas, kruidenier)

Vastnemen. (voor gevangen nemen)

Kennisgave. (voor kennisgeving)

De oorlog heeft ook Nederland erg meegenomen. (waarheen?)

Houdbaar. (voor duurzaam)

Opgave. (voor taak)

Opname. (voor opneming)

Billik. (voor goedkoop; wat iets gans anders is)

Met beslag gelegd. (voor in beslag genomen)

Coupe. (voor snit)

Strijken. (voor schrappen; wat al weer iets gans anders is)

Maagdenrede. (erbarmelijke vertaling van maidenspeech)

Zegenbewust. (onzin voor: vol vertrouwen op de overwinning)

Perle d'amour. (onzin voor parelmoer)

Zette zich. (voor ging zitten)

Safekast. (allergekste samenstelling van Engels en Nederlands voor kluis)

Zich verlaten op. (voor vertrouwen op)

Als ergerlik onzinnig voeg ik er nog bij:

De daarbij in te slagen weg. (Het Vaderland)

Alles gelijkent zich uit. (Het Vaderland)

In de tachtig jarige jaren. (Het Vaderland)

Hij verstond zich op de wapens. (Het Vaderland)

Een schip raakt onslaags. (Het Vaderland)

Keizer Wilhelm zoo hij is (Het Vaderland) moest natuurlijk betekenen zoals hij is; maar betekent inderdaad: indien hij bestaat.

Tot voor korte tijd kenden wij alleen gedegen goud; tans schijnen wij ook gedegen mensen te bezitten.

In Het Vaderland waande een muziekbeoordeelaar van ‘fougue’ het woord ‘fougueur’ te mogen vormen. Waarschijnlijk wist hij niet, dat in het Frans met fougueur de persoon wordt aangeduid, die aan een heler het gestolene verkoopt⁸⁾.

Een advertentie van Mevrouw de douairière luitenant-generaal enz. heeft gelukkig geen navolging gevonden; maar het gevaar is groot, dat ‘bearden’ ‘begraven’ gaat verdringen. Want ‘bearden’ is ongetwijfeld goed, waar men wil aanduiden: zand werpen op de lijkist; maar wordt het gebruikt als vertaling van ‘beërdigen’, dan is 't een zeer verwerpelik Germanisme.

Nu sukses eenmaal burgerrecht heeft verkregen, doen wij zeker verstandiger te spreken van sukses-stuk dan van ‘Schlager’ dat in de volksmond geregeld wordt tot ‘slager’.

Maar wat meende de winkelier wel te verklaren, die drukken liet: onze vooruitgang bewijst ons sukses en dus den volke verkondigde: onze vooruitgang bewijst dat wij... vooruitgaan? -

Een uitmuntend werk verrichtte de Redactie van de Nieuwe Rotterdamsche Courant door het samenstellen van een leidraad in zake afkeurenswaardige woorden en wendingen. Daar ik dit blad slechts zeer zelden onder de ogen krijg, kan ik alleen vermoeden, dat de woorden, in deze leidraad aangehaald, vroeger vaak in de krant zijn voorgekomen. Ik haal er uit aan:

Bemerking, (verkeerd voor opmerking)

Brengen. (verkeerd waar het staat voor bevatten. Het blad brengt enz:) Doel bewust.

Ingaan op. (af te keuren voor treden in)

Mild. (verkeerd voor zacht, mild weer)

Hij kwam naar Parijs. (verkeerd voor: te Parijs aan)

Opvallend. (verkeerd voor in het oog lopend)

- Opzichtsens. (verkeerd voor ten opzichte van)
 Omgeving. (verkeerd waar omstreken is bedoeld)
 Opbewaren. (verkeerd voor bewaren)
 Rond. (verkeerd voor om)
 Pluimvee. (verkeerd voor pluimgedierte)
 Iemand op het oog hebben. (verkeerd voor het oog op iemand hebben)
 Op de spits drijven. (verkeerd voor overdrijven, te ver drijven)
 Stammen uit. (verkeerd voor stammen van)
 Teruglopen. (verkeerd, waar dalen is bedoeld)
 Trekken. (verkeerd, waar dagen voor een rechtbank is bedoeld)
 Voordracht. (verkeerd, waar voorstel is bedoeld)
 Kas. (verkeerd, waar fonds is bedoeld; ziekenkas)

Bij alle afgekeurde woorden moet men echter bedenken, dat tal van tegenwoordig algemeen gebruikelijke en als Nederlands geijkte woorden van vreemde oorsprong zijn. Elke taal ondergaat de invloed van andere talen; de taal van een klein volk zelfs meer dan de talen van grote volken. Aan onze taal de eis te stellen, dat ze louter bestaan zal uit zuiver Nederlandse woorden is even dwaas⁹⁾ als verlangen, dat alle Nederlanders zuiver Nederlands bloed in de aderen zullen hebben. Wel mogen en moeten we er voor waken, dat al wat en al wie uit de vreemde tot ons komt, Nederlands worde en zich aanpasse aan ons karakter.¹⁰⁾ Het Germanisme van heden, hoorde ik prof. Verdam eens zeggen, is vaak de geijkte uitdrukking van morgen. Goed; het algemeen gebruik beslist dus. Maar dit algemeen gebruik kan tot stand komen door een verstandige keuze en ook door domheid, aanstellerij, karakterloosheid. Laat ons daarom tegen het werk van domheid, aanstellerij en karakterloosheid bijtijds verzet aantekenen! Op het streven komt het aan. Er zijn ongetwijfeld veel goede Nederlanders, die het bezit van een betrekkelijk grote voorraad bastaardwoorden nog zo kwaad niet achten en van een overdreven 'purisme' verarming duchten voor onze taal, ja zelfs belemmering van onze vrijheid. Maar al geven wij hun in zo verre gelijk, als ook wij menen, dat het binnendringen van vreemde woorden evenmin altijd kan als altijd mag worden tegengegaan, toch dient op dit gebied de onverschilligheid te worden bestreden en het streven om van de eigen taal een goed gebruik te maken zoveel mogelijk te worden aangemoedigd. In de Tweede Kamer heeft een Minister eens gezegd:

‘Gewone Hollandse woorden worden vaak niet gekend, terwijl een vreemde uitdrukking voor de grote massa de schijn van bekendheid geeft.’

Ik heb helaas niet gelezen, dat een van onze honderd zogenaamde volksvertegenwoordigers daarop gevraagd heeft: zijn wij werkelijk al zo ontaard? Zo ja, wat denkt de Minister dan te doen om die ontaarding tot staan te brengen?

En tracht een journalist zich te verontschuldigen door te zeggen: we werken zo haastig, dan hoor ik in mij de vraag: behoorden de Nederlandse woorden niet vlugger en gemakkelijker aan uw pen te ontvallen dan de vreemde, die toch altijd ‘gezocht’ blijven?

In Het Vaderland van 24 December las ik: ‘over het geheele geïnundeerde district in Vlaanderen avanceerden de geallieerden.’ Is 't niet merkwaardig, dat wel deze bastaardwoorden in de schrijver opkwamen; maar niet de veel eenvoudigere: over het gehele overstroomde gebied in Vlaanderen kwamen de bondgenooten vooruit? De uitspraak: ‘de taal is gans het volk’ moet geen aanleiding kunnen geven tot het stellen van de vraag: bestaat er dan wel een Nederlands volk.

In het Gedenkboek van de Nieuwe Gids schreef Dr. H. Réthy:

‘Enkel in zijn taal toch leeft een volk en geen vreemde overweldiging vermag iets tegenover de in de taal zelfbewuste en krachtig zich handhavende eenheid van volksbestaan.

Geen volkspersoonlijkheid zonder volksbewustzijn, geen wereldburgerschap zonder behoorlijk vervuld staatsburgerschap, geen echte en rechte waardering van vreemde geestesvoortbrengselen, zonder uitgesproken liefde voor eigen geestesvoortbrengsel bij uitnemendheid, voor eigen taal.’

Ik voeg er bij: wie weet, of niet zeer spoedig op een kongres van Europese mogendheden, waarvan de onzijdig-geblevenen zullen uitgesloten zijn, de vraag ter tafel zal worden gebracht: heeft de Nederlandse natie recht op een onafhankelijk bestaan. Zullen wij dan de mogendheid, die de vraag oppert, in staat stellen te antwoorden:

In deze tijd van opleving der nationaliteiten tonen van alle kleine volken de Nederlanders het minst: gehechtheid aan hun nationaal karakter en aan hun eigen taal?

Aan heren journalisten de taak om door een goed en waardig voorbeeld bij voorbaat te tonen, dat dit antwoord geen waarheid zou bevatten.

(29 december 1914)

Eindnoten:

- 1) De tegenwerping, dat kranten vluchtiger worden gelezen, dan boeken, legt hiertegen geen gewicht in de schaal.
- 2) Onjuist ook - vooral voor ons volk - acht ik zijn mening: 'de taalzuiveraars willen met de vreemde woorden de pijnlijke herinnering aan letterkundige of politieke overheersing verbannen.' (Nieuwe Taalgids VIII). Mag 't waar zijn, dat voor de taalzuiveraars het ideaal van taalzuiverheid in wezen politiek en niet filologies is (wat mij eenzijdig en overdreven geoordeeld lijkt), dan nog ligt er niet een politiek aan ten grondslag, die naar het verleden blikst; maar integendeel een, die het oog gericht houdt op een mogelijke toekomst. Zijn onze filologen voor de toekomst van onze taal, haar voortbestaan of haar vernietiging, onverschillig?
- 3) De Nederlandse bladen, die de draak steken met de prijzenswaardige pogingen van de Duitsers in Vlaanderen om oude Vlaamse stadnamen in ere te herstellen, zouden goed doen niet zo duidelijk hun onwetendheid te tonen door 't te doen voorkomen als trachtten de Duitsers Franse stedenamen te vertalen.
- 4) Helaas wordt noch door onze landsregering, noch door onze stedelijke besturen ooit iets gedaan om ons gevoel voor nationale waardigheid en onze eerbied voor de eigen taal te bevorderen. In de vergaderingen van die lichamen wordt wel veel gepraat over dubbeltjes en genoeg over geloofskwesties; maar over de nationale waardigheid en de nationale letterkunde wordt doorgaans... gezwegen. Die zaken brengt men alleen te berde bij feestelijke gelegenheden en de holle bombast alsdan er aan besteed, verraadt duidelijk genoeg hoe weinig echt gevoel er voor gevonden wordt bij hen, wier plicht het toch zou zijn er voor te waken en te strijden. Want als klein volk zouden wij juist daarin ons groot kunnen tonen; maar ook deze mooie leus is voor onze regeringsmannen enkel een paradepaard. Over onze nationale dramatische kunst praat nog wel eens een enkel stedelijk bestuur, wanneer... er wat van te halen valt, waarmee de heren dan - om hun opvatting van nationale waardigheid goed te doen uitkomen - vreemde kunst willen betalen. Zagen ze kans ook de nationale waardigheid zelf te belasten, ze zouden 't vermoedelijk niet laten. Gelukkig is het ook waar, dat tegenwoordig sommige ministers gesteld zijn op zuiver Nederlands in ambtelijke stukken; maar het leven van een minister is doorgaans veel korter dan dat van een ambtenaar, en ambtenaren... de goede niet te na gesproken... zijn maar al te vaak: het vlees geworden misbruik, dat zich voor ge-bruik uitgeeft.
- 5) Waarin geen onderscheid is gemaakt tussen woorden uit de gewone tekst en woorden uit ingezonden stukken.
- 6) Een overbodig Germanisme, dat helaas door het grote Woordenboek niet wordt afgekeurd.
- 7) Overgenomen uit verschillende bladen.
- 8) Vermoedelijk moet dit zijn fourgueur. Ik kwam echter beide woorden tegen.
- 9) Trouwens van wanneer rekent men, dat een taal begint?
- 10) Dat wij dus zelf in ere dienen te houden en niet mogen laten verbasteren door het vreemde of door de vreemdeling.

Teksten van Marcellus Emants in Het Vaderland 1869-1923

In deze lijst zijn alle teksten van Emants opgenomen die ik in de jaargangen 1869-1923 van *Het Vaderland* heb aangetroffen. Zowel voor deze lijst als voor de volgende geldt, dat het heel wel mogelijk is dat er enkele teksten over het hoofd zijn gezien.

Het merendeel van de opgesomde teksten zijn specifiek voor *Het Vaderland* geschreven. Als *Het Vaderland* ingezonden brieven aan andere kranten en tijdschriften overnam, heb ik die ook in de lijst opgenomen, temeer waar het meestal aanvullingen betreft bij de bibliografische lijst in de tweede druk van Pierre H. Dubois' *Marcellus Emants. Een schrijversleven*. Tussen ronde haken is in dergelijke gevallen de herkomst van de tekst vermeld. Eveneens tussen ronde haken worden eventuele herdrukken van de teksten vermeld.

Waar een tekst geen duidelijke titel had, zijn de eerste woorden gevolgd door drie puntjes als zodanig beschouwd.

Niet opgenomen in de lijst zijn de openingsredes die Emants als voorzitter van het Nederlandsch Tooneelverbond hield. Soms werden deze geheel, soms gedeeltelijk afgedrukt in *Het Vaderland*. Soms ook beperkte men zich tot een samenvatting. Deze openingsredes zijn alle afgedrukt in het orgaan van het NTV, *Het Tooneel*.

De in dit deeltje opgenomen teksten zijn gemerkt met een *.

- 'Een St. Jansdag in Lapmarken'; 16 juli 1875 (opg. in *Op reis door Zweden*).
- 'Gotland'; 20 oktober 1875 (opg. in *Op reis door Zweden*).
- * 'De kunst van de toekomst'; 22 april 1876 (onder de titel "'De Salon des Refusés" te Parijs' overg. in de *Nederlandsche Kunstbode* 25 mei 1876, p. 75-76).
- 'Uit Bayreuth'; 17, 22, 23, 25, 31 augustus, 1 en 2 september 1876 (grotendeels herdrukt in: *De Revisor* 3 (1976) afl. 1 en in: Jan Fontijn, *Leven in extase*. Amsterdam 1983).
- 'Uit Bayreuth. Een jaar later'; 30 augustus 1877 (herdrukt [Nijmegen 1983]).
- 'Les Fourchambault'; 20, 21 en 22 mei 1878 (herdrukt in: *In de schouwburgen van Parijs en Berlijn*. Nijmegen 1983. *Vaderland-reeks* 3).
- 'De dertigste Juni te Nîmes'; 8 juli 1878 (opg. in *Van heinde en verre*).

- ‘Andorra’; 11, 12, 14, 15, 16, 18, 19, 21 en 22 oktober 1878 (opg. in *Van heinde en verre*).
- ‘Het “Passionsspiel” van Ober-Ammergau’; 5, 6 en 8 juli 1880 (verschijnt in 1989 in de bundel *Eigenaardigheden en ongemakken*).
- ‘Een bezoek aan Oud-Cairo en de graven der Mamelukken’; 6, 8 en 9 juni 1881 (opg. in *Langs den Nijl*).
- ‘Een groote Beiram in Cairo’; 2, 3 en 4 oktober 1882 (opg. in *Langs den Nijl*).
- ‘In de watervallen van Assoean’; 29 september 1883 (opg. in *Langs den Nijl*).
- ‘Uit de Berlijnsche schouwburgen’; 15 juni 1885 (herdrukt in: *In de schouwburgen van Parijs en Berlijn*. Nijmegen 1983. *Vaderland-reeks* 3).
- ‘Tot mijn verbazing...’; 22 juni 1885.
- ‘Semana Santa te Sevilla’; 18/19 juli 1886 (opg. in *Uit Spanje*).
- ‘Mallorca’; 23 april 1887 (opg. in *Uit Spanje*).
- ‘Een dag te Spa’; 12 oktober 1887 (verschijnt in 1989 in de bundel *Huwelijksgeluk en andere verhalen*).
- ‘Censuur’; 27 september 1888.
- ‘Jonge harten’; 21 november 1888 (overg. in *Het Tooneel* 18 (1888/89), p. 44-45).
- ‘Kes of Kogel te Scheveningen’; 18 juni 1889.
- ‘Na ons verteld te hebben...’; 26 juni 1889.
- ‘De Redactie van “De Spectator”...’; 30 juni/1 juli 1889.
- ‘Vergun mij een paar opmerkingen...’; 5 juli 1889.
- ‘Een gevaarlijk middel’; 7/8, 9, 10 en 11 juli 1889 (Mail-editie 27 juli 1889; opg. in *Lichte kost*).
- ‘Bij drie volken’; 14 en 15 november 1890 (opg. in *Van heinde en verre*).
- ‘Den heer A.C. Löffelt!’; 9 januari 1891.
- ‘Concert Diligentia’; 8/9 februari 1891.
- ‘Tooneelverbond’; 17 maart 1891.
- ‘In Het Vaderland...’; 1 mei 1891.
- ‘Genezen’; 17, 19, 20, 21/22, 23 en 24 februari 1892 (Mail-editie 5 en 11 maart 1892; opg. in *Lichte kost*).
- ‘Honolulu’; 13 juli 1893 (opg. in *Van heinde en verre en Een wereldreis in 1893*. Utrecht 1988).
- ‘Een duivelsdans te Kandy’; 19 januari 1894 (opg. in *Van heinde en verre en Een wereldreis in 1893*).
- ‘Britsch-Indisch Hotel-leven’; 4 december 1894 (opg. in *Van heinde en verre en Een wereldreis in 1893*).
- [‘Nog eens: een tooneelschool’]; 1/2 januari 1896 (overg. uit *Het Nederlandsch Tooneel* 29 december 1895).
- * ‘Naar aanleiding van het “Taalfonds” voor de Transvaal’; 24 januari 1896.
- - ‘In het N. v.d. D....’; 10 februari 1896 (overg. uit *Het Nieuws van den Dag* 8 februari 1896).

- ‘Dat ik niet tevreden was...’; 13 februari 1896 (overg. uit *NRC* 12 februari 1896).
- ‘Een stad van tempels’; 16/17, 18 en 19 februari 1896 (opg. in *Van heinde en verre* en *Een wereldreis in 1893*).
- ‘Schrijftaal-vereenvoudiging’; 28/29 juni 1896.
- ‘Ja, ik heb dikwijls gedacht...’; 23 september 1896 (overg. uit het *Volksbelang*).
- ‘Aan de schrijver der “Belgische brieven” in “Het Vaderland”’; 3 oktober 1896.
- ‘In “Het Tooneel”...’; 18 februari 1897 (ook opg. in *Het Tooneel* 27 (1896/97), p. 60).
- ‘Leescomité van het Tooneelverbond’; 5 november 1897.
- ‘Eerste ervaringen in Japan’; 31 december 1897, 1-3 en 4 januari 1898 (opg. in *Een wereldreis in 1893*).
- ‘In zake Van Nouhuijs tegen A.W.S.’; 20 januari 1898 (opg. in Marcellus Emants e.a., *Letterkundige tijdsidealén*. Nijmegen 1984. *Vaderland-reeks* 6).
- ‘In zake Van Nouhuys tegen A.W.S.’; 5 februari 1898 (opg. in *Letterkundige tijdsidealén*).
- ‘Loevesteyn’; 17 juni 1898.
- ‘Loevesteyn’; 15 september 1898.
- ‘Loevesteyn’; 23 september 1898.
- ‘Loevesteyn’; 7 oktober 1898.
- ‘Het “Passionspiel” te Selzach’; 25 en 26 november 1898 (verschijnt in 1989 in de bundel *Eigenaardigheden en ongemakken*).
- ‘Dierenmishandeling’; 20 december 1898 (verschijnt eerlang bij uitgeverij De Lange Afstand te Amsterdam).
- [‘Fransche stukken voor Den Haag’]; 13 mei 1899 (overg. uit *Het Tooneel* 28 (1898/99), p. 85).
- ‘Tooneelverbond’; 1/2 oktober 1899.
- ‘Tooneelverbond’; 5 oktober 1899.
- ‘De geachte schrijver...’; 6 oktober 1899.
- ‘Tooneelverbond’; 7 oktober 1899.
- ‘Voor drie centen beleefdheid’; 29 november 1899.
- ‘Haagsche rechtvaardigheid’; 5 januari 1900.
- ‘Vereenvoudiging van de schrijftaal’; 7 juni 1900.
- ‘Haagsche Schouwburg’; 26/27 augustus 1900.
- ‘Onze schouwburg’; 31 oktober 1900.
- ‘Taalverkrachting?’; 6 november 1900.
- ‘Enkele jaren geleden...’; 7 november 1900 (overg. uit *Het Volksbelang* 3 november 1900).
- * ‘Taalverkrachting, taalanarchie, taalverwaarlozing enz.’; 20 november 1900.
- ‘Schouwburgzaal’; 5 maart 1901.
- ‘De heer Frans Netscher...’; 22/23 september 1901 (overg. uit *Opr. Haarl. Courant* 21 september 1901).

- 'In Bosnië en Herzegovina'; 10, 11, 12, 14, 15/16, 17, 19 en 20 december 1901 (herdrukt Nijmegen 1984. *Vaderland-reeks* 8).
- 'Informatiebureau van de H.IJ. Spoorweg-Mij.'; 24 juli 1902.
- 'Niet om de knikkers, maar om het recht van 't spel'; 6, 7 en 8/9 februari 1903 (herdrukt Nijmegen, uitgeverij September 1988).
- * 'Een Society for Psychical research in Nederland'; 13/14 september 1903 (overgedrukt in diverse andere bladen).
- 'Een belangstellende...'; 9 oktober 1903 (overg. uit *Algemeen Handelsblad*, 8 oktober 1903).
- 'Op verzoek van de heeren...'; 13 oktober 1903 (overg. uit *Algemeen Handelsblad*, 11 oktober 1903).
- 'De Kollèwijnse schrijfwijze in de Haagse Gemeenteraad'; 3 november 1903.
- 'Nog eens de Kollèwijnse schrijfwijze'; 15/16 november 1903.
- 'Prof. H. Treub en de Nederlandsche taal'; 15/16 november 1903 (overg. uit *De Hollandsche Lelie* (1903/04), p. 275-277).
- 'Laf geplaag van de Hollandsche IJzeren Spoorweg-Maatschappij'; 26 februari 1904.
- 'Over Vlaamsche tooneelspelers'; 23 maart 1904 (overg. uit *Het Tooneel* 33 (1903/04), p. 107-108).
- 'Kellner'; 24 augustus 1904 (overg. uit *Neerlandia* (1904), p. 112).
- 'Domheidsmacht'; 12 december 1904 (overg. uit *Het Tooneel* (1904/05), p. 71).
- 'Een ideaal'; 9, 10, 11 en 12 januari 1905 (verschijnt in 1989 in de bundel *Huwelijksgeluk en andere verhalen*).
- 'Allerzielen'; 10 januari 1905.
- * 's Gravenhage - Zürich'; 17 juni 1905.
- 'Naar aanleiding van...'; 24 juni 1905.
- 'Onze tram'; 24 november 1905.
- 'Domheidsmacht'; 16 januari 1906.
- 'Marcellus Emants over weerbaarheid'; 3 februari 1906 (overg. uit *Allen Weerbaar* 2 februari 1906).
- 'Vreemde woorden'; 18 juni 1906 (overg. uit *Neerlandia* (1906), p. 159-160).
- 'Bij de Aïssaoea's in Kairoean'; 7 juli 1906 (opg. in *Reisplezier*. Nijmegen 1987. *Vaderland-reeks* 13).
- 'Boghari'; 16 juli 1906 (opg. in *Reisplezier*).
- 'Misbruik van vreemde woorden'; 24 juli 1906.
- * 'Beperking der vivisectie'; 26 november 1906 (overgedrukt in *Beperking der vivisectie*. 's-Gravenhage 1907, p. 50-54 en in *School en Leven* van 12 maart 1907).
- 'Beperking der vivisectie (Verbetering)'; 27 november 1906.
- 'In Nederland Nederlandsch'; 4 december 1906.
- 'Bij het begin...'; 21 januari 1907 (overg. uit *Het Tooneel* 36 (1906/07), p. 85).

- 'Taalzuivering'; 21 mei 1907.
- 'Een onvolledig verslag' (door Marc. Emants en C.G.N. de Vooy); 28 mei 1907.
- 'De godsdienst-kwestie'; 17 juni 1907 (overg. uit *Mercure de France* (1907) LXVII (mei-juni), p. 653-654; ook in: *Het vraagstuk van den godsdienst*. Amsterdam 1908, p. 284-285).
- 'Domheidsmacht'; 1 augustus 1907 (overg. uit *Domheidsmacht*).
- 'Reisplezier'; 3 augustus (ochtendblad en 1e avondblad) en 7 augustus 1907 (opg. in *Reisplezier*).
- 'Princesse-kamer'; 10 september 1907.
- 'Het Vaderland van heden...'; 21 november 1907.
- 'Prins Frederik Hendrik'; 15 januari 1908.
- 'L'affaire des poisons'; 20 mei 1908.
- 'De Haagsche schouwburg'; 6 juli 1908.
- 'Anarchie in onze schrijftaal'; 4, 12 en 19 augustus 1908.
- 'Nooit wijzer? Een klein drama in vijf brieven'; 6, 8 en 9 maart 1909 (verschijnt in 1989 in de bundel *Huwelijksgeluk en andere verhalen*).
- 'Een nationaal gevaar'; 27 maart 1909.
- 'Een nationaal gevaar'; 2 april 1909.
- 'Een nationaal gevaar'; 10 april 1909.
- 'Een zonderling'; 10 april 1909 (opg. in *Mensen*).
- 'Uit een brief van Marcellus Emants'; 19 april 1909 (overg. uit *Het Tooneel* 38 (1908/09), p. 134-136)(overg. uit *Le Temps*; herdrukt in *Juffrouw Ida* 12 (1986) 2 (sept.), p. 12).
- 'Een brief van Marcellus Emants'; 1 juni 1909.
- 'De aantrekkelijkheden van Den Haag'; 30 september 1909.
- 'De aantrekkelijkheden van Den Haag'; 6 oktober 1909.
- 'De spelling kwestie'; 1 april 1910.
- 'Huwelijksgeluk'; 18 juni 1910 (herdrukt in *Afgestorven. Huwelijksgeluk. Een kind*. Amsterdam [1967]; verschijnt in 1989 ook in de bundel *Huwelijksgeluk en andere verhalen*).
- 'Het jubileum van Louis Bouwmeester' (door H. de Boer, Th.J. Bouwmeester, Marcellus Emants e.a.); 24 oktober 1910.
- 'Hoe men iets duur en lastig maakt'; 9 december 1910.
- 'De schouwburg'; 21 december 1910.
- 'De schouwburg'; 24 december 1910.
- 'Naar Nicea'; 28, 29 en 30 juni 1911 (verschijnt in 1989 in de bundel *Eigenaardigheden en ongemakken*).
- 'Voorkoming - gasvergiftiging'; 5 juli 1911.
- 'Handle en handel'; 8 juli 1911.
- 'Handle en handel'; 10 juli 1911.

- ‘Een Selamlik’; 12 juli 1911 (verschijnt in 1989 in de bundel *Eigenaardigheden en ongemakken*).
- ‘Nationale trots’; 21 november 1911.
- ‘Jubiläum van Mevr. Holtrop-Van Gelder’; 23 januari 1912.
- ‘Jubiläum van Mevr. Holtrop-Van Gelder’; 31 januari 1912.
- ‘Van reizen in Griekenland’; 18, 19, 20, 21 en 22 maart 1912 (verschijnt in 1989 in de bundel *Eigenaardigheden en ongemakken*)
- ‘Belasting op publieke gemakkelijkheden’; 5 november 1912.
- ‘Prakties en vlug’; 24 december 1912.
- ‘Voor de schouwburg-kalender’; 23 januari 1913.
- [‘Antwoord op Enquête inzake het Schouwburgvraagstuk’]; 6 februari 1913.
- ‘Het moderne spookgeloof’; 10 maart 1913.
- ‘San Marino’; 20, 22 en 23 maart 1913 (verschijnt in 1989 in de bundel *Eigenaardigheden en ongemakken*).
- ‘Snoepie’; 15, 16 (1e en 2e Avondblad), 17 en 18 juli 1914 (opg. in *Mensen*).
- ‘Théâtre royal de la Haye’; 2 november 1914.
- ‘Belasting op openbare gemakkelijkheden’; 26 november 1914.
- * ‘Iets over Germanismen en andere ismen’; 29 december 1914.
- ‘Kapper’; 2 januari 1915.
- ‘Nog iets over Germanismen en andere ismen tot antwoord aan de Heer B.’; 27 januari 1915.
- ‘Prof. Struycken en het A.N.V.’; 30 november 1915.
- ‘Ontgocheling’; 5 en 6 januari 1916 (opg. in *Mensen*).
- ‘Militaire (nacht)muziek’; 23 maart 1916.
- ‘Zodra ik uit de bladen...’; 15 april 1916.
- ‘Subjektief en objektief’; 7 oktober 1916 (opg. in Marcellus Emants e.a., *Letterkundig intermezzo*. Nijmegen 1985. *Vaderland-reeks* 10).
- ‘Nieuwe briefkaarten’; 15 oktober 1916.
- ‘Kunstbeoordeling’; 5 november 1916 (opg. in *Letterkundig intermezzo*).
- ‘Lieg, lieg!’; 8, 9, 10, 12, 13, 14 en 15 februari 1917 (opg. in *Mensen*).
- ‘Nederland en Vlaanderen’ (door Marc. Emants, J.A. Simons-Mees en L. Simons); 10 maart 1917.
- ‘Kolennoed en centrale verwarming’; 2 augustus 1917.
- ‘Kunstkritiek’; 24 mei 1917 (opg. in *Letterkundig intermezzo*).
- ‘Kunstkritiek’; 29 mei 1917 (opg. in *Letterkundig intermezzo*).
- ‘Kolennoed en centrale verwarming’; 25 augustus 1917.
- ‘Kolennoed en centrale verwarming’; 28 augustus 1917.
- ‘Ziehier wat ik in zake...’; 7 februari 1918.
- ‘De directeur administrateur van de schouwburg’; 28 maart 1918.
- ‘Stadhuis - Raadhuis’; 4 juli 1918.
- ‘Stadhuis - Raadhuis’; 6 juli 1918.

- 'Zuiverheid in de taal'; 21 augustus 1918 (overg. uit *Neerlandia* (1918), p. 99-103).
- 'Scheiding'; 10 november 1919.

Publikaties over Emants in Het Vaderland 1869-1923

In deze lijst zijn alleen de besprekingen opgenomen van boekuitgaven en opvoeringen van toneelstukken. De besprekingen variëren in omvang en diepgang (van enkele regels tot enkele kolommen). Niet opgenomen zijn de talrijke berichten waarin druk, herdruk, vertaling of opvoering worden aangekondigd. In enkele gevallen staat een datum bij een bespreking van een toneelstuk voor twee besprekingen: één korte in het Ochtendblad en een uitgebreidere in het Avondblad. De namen van de besprekers worden, indien bekend, in de lijst opgenomen (initialen zijn daarbij vervangen door de volledige naam).

Adolf van Gelre

- A.C. Löffelt, 1 maart 1888
- Loffelt, 11 februari 1890

Afgestorven

- 10 augustus 1916

Artiest

- 15 maart 1894
- Loffelt, 6 april 1894
- A.C. Loffelt, 12 april 1894
- 22 mei 1894
- A.C. Loffelt, 2 mei 1895

Domheidsmacht

- W.G. van Nouhuys, 13/14 maart 1904
- W.G. van Nouhuys, 17 maart 1904
- H. Borel, 15 februari 1918
- P., 25 november 1922

Dood

- 15 juni 1892

Door de praatjes

- H. Borel, 19 november 1916
- Henri Borel, 8 april 1917

Een drietal novellen

- 12 november 1879

Fantazie

- Van Nouhuys, 22 oktober 1907
- 24 oktober 1907
- Van Nouhuys, 30 oktober 1907

Fatsoen

- 21 oktober 1890
- A.C. Loffelt, 30 oktober 1890
- Loffelt, 13 maart 1891

Geuren

- 13 november 1909
- 17 november 1909
- Hendrik Vanderwal, 18 november 1909
- Hendrik van der Wal, 15 februari 1920

Een gevangen vogel

- 21 december 1876
- 12 januari 1877
- A.C. Loffelt, 13 januari 1877

Godenschemering

- 27 december 1883
- Van Nouhuys, 17 februari 1904 (voordracht door Albert Vogel)
- Jan Walch, 30 april 1910
- 3 december 1910

Goudakker's illusiën

- 7 mei 1885

Haar zuster

- A.C. Loffelt, 20 maart 1890
- A.C. Loffelt, 12 april 1890

Hij

- Z., 2 februari 1892

- A.C. Loffelt, 1 november 1894

In de praktijk

- Interim, 5/6 februari 1899
- Van Nouhuys, 7 februari 1899
- 29/30 november 1903
- Van Nouhuys, 12 oktober 1905

Inwijding

- W.G. van Nouhuys, 23/24 juni 1901

Jong Holland

- 21 november 1881

Jonge Harten

- Loffelt, 9 november 1888

Joris Goedbloed

- Van Nouhuys, 30 maart 1904
- Van Nouhuys, 10/11 april 1904

Juffrouw Lina

- 30 oktober 1888

Een Krisis/Een Kriezis

- Van Nouhuys, 11/12 april 1897
- Van Nouhuys, 21 april 1898

Langs den Nijl

- 8 mei 1884

Liefdeleven

- P.H. Ritter jr., 21 oktober 1916

Lilith

- 11 oktober 1879

Loki

- W.G. van Nouhuys, 17 november 1906

Mensen

- Hendrik van der Wal, 29 augustus 1920

Minnebrieven

- 5 mei 1917
- H. Borel, 10 mei 1917

Monaco

- 22 mei 1886

Een nagelaten bekentenis

- 27 november 1894
- Lynceus (= Frits Lapidoth), 16/17 december 1894

Niets doen

- 21 maart 1894

Een nieuwe leus

- Van Nouhuys, 3/4 april 1898
- Van Nouhuys, 1 november 1901
- 1/2 februari 1903

Onder ons

- Interim, 27 februari 1894
- A.C. Loffelt, 1 november 1894
- 9 november 1895
- Van Nouhuys, 6 maart 1896
- J. Walch, 20 februari 1914

Op reis door Zweden

- 12 november 1877

Oudste Wimpie

- X., 13 oktober 1893

Quand le monde s'en mêle

- 25 mei 1909

Uit Spanje

- 10 november 1886

Van heinde en verre
- 30 juni 1897

Veleda

- 19 april 1884
- 21 april 1884

Vijftig

- 17 november 1899

Waan

- W.G. van Nouhuys, 26 augustus 1905

Zoo 'n pias

- H. Borel, 28 november 1919

Zijn evenmens

- 9 januari 1913
- H.v.d. Wal, 14 februari 1913